

Institut ubrojivosti u kaznenom pravu i praksi

Kustura, Lucija

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:822163>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-18**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Katedra za kazнено pravo

Lucija Kustura

**INSTITUT UBROJIVOSTI
U KAZNENOM PRAVU I PRAKSI**

Diplomski rad

Mentorica: izv.prof.dr.sc. Sunčana Roksandić

Zagreb, studeni 2024.

Izjava o izvornosti

Ja, Lucija Kustura pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Lucija Kustura, v.r.

Sažetak

Institut ubrojivosti jedan je od najizazovnijih i najsloženijih aspekata kaznenog prava. U osnovi, odnosi se na sposobnost pojedinca da svjesno i voljno djeluje u skladu s pravnim normama. Neubrojive osobe koje zbog duševnih poremećaja nemaju takvu sposobnost izuzete su iz kaznene odgovornosti, ne smatraju se krivima u kaznenopravnom smislu i ne mogu biti kažnjene, već se na njih primjenjuje poseban zakon, Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama. No, navedena izuzeća otvaraju važne etičke i pravne dileme. Postavlja se pitanje kako društvo treba postupati prema pojedincima koji nisu kazneno odgovorni, ali su potencijalno opasni za sebe i druge?

Neubrojive osobe nisu kažnjene na klasičan način, ali podliježu posebnim kaznenopravnim sankcijama poput prisilne hospitalizacije ili obveznog psihijatrijskog liječenja, ukoliko su ispunjeni preduvjeti. Te mjere nisu usmjerene na kažnjavanje, već na sprječavanje daljnjih kaznenih djela i zaštitu društva, ali i samih počinitelja, temeljeći se na procjeni opasnosti koju počinitelj predstavlja za okolinu. Hrvatsko zakonodavstvo, prvenstveno kroz Kazneni zakon¹, Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama² i Zakon o kaznenom postupku³, nastoji harmonizirati kaznenopravni tretman neubrojivih osoba s međunarodnim standardima. U tom kontekstu posebno je važna UN Konvencija o pravima osoba s invaliditetom⁴, koja naglašava potrebu zaštite prava i dostojanstva osoba s invaliditetom, uključujući one s duševnim smetnjama. Konvencija zahtijeva da se osobe s invaliditetom ne diskriminiraju i zaštitu prava osoba s invaliditetom kroz prilagodbu pravnog sustava njihovim potrebama, čime utječe na položaj osoba koje su protupravno djelo počinile u stanju neubrojivosti, potičući ravnotežu između njihovih prava i javne sigurnosti.

Predmet rada biti će analiza pravnog okvira instituta ubrojivosti u Hrvatskoj, osvrtnje na povijesni razvoj ovog instituta te istraživanje sudske prakse kroz konkretne slučajeve. Usporedit će se položaj različitih kategorija počinitelja, potpuno neubrojivog, bitno smanjeno ubrojivog, smanjeno ubrojivog i samoskrivljeno ubrojivog. Cilj rada je identificirati nedostatke postojećeg sustava i ponuditi prijedloge za unaprjeđenje kako bi se osigurala bolja zaštita društva, ali i prava neubrojivih osoba.

¹ Kazneni zakon (dalje u tekstu:KZ), Narodne novine br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22, 114/23, 36/24

² Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (dalje u tekstu:ZZODS), Narodne novine br. 76/14

³ Zakon o kaznenom postupku (dalje u tekstu:ZKP), Narodne novine br. 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, 130/20, 80/22, 36/24

⁴ UN-ova Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 6/07, 5/08.

Ključne riječi: ubrojivost, neubrojivi počinitelji, Kazneni zakon, Zakon o kaznenom postupku, Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, duševne smetnje, načelo krivnje

Sadržaj

1. Uvod.....	6
2. Pojam ubrojivosti	8
2.1. Načelo krivnje i ubrojivost kao prva sastavnica krivnje	8
2.2. Normativna osnova ubrojivosti.....	9
2.2.1. <i>Intelektualna sastavnica</i>	10
2.2.2. <i>Voljna sastavnica</i>	10
2.3. Biopsihološka osnova ubrojivosti	11
3. Pravni okvir ubrojivosti	13
3.1. Povijesni razvoj instituta ubrojivosti	13
3.2. Kazneni zakon.....	15
3.2.1. <i>Smanjena i bitno smanjena ubrojivosti</i>	15
3.2.2. <i>Samoskrivljena neubrojivost</i>	17
3.3. Zakon o kaznenom postupku	19
3.4. Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama	22
4. Položaj neubrojivih počinitelja u praksi	27
4.1. Neubrojivost.....	28
4.1.1. <i>Kazneno djelo protiv osobne slobode</i>	28
4.1.2. <i>Kazneno djelo protiv života i tijela</i>	29
4.2. Bitno smanjena ubrojivost	31
4.2.1. <i>Kazneno djelo protiv osobne slobode</i>	31
4.2.2. <i>Kazneno djelo protiv života i tijela</i>	33
4.3. Smanjena ubrojivost.....	34
4.3.1. <i>Kazneno djelo protiv osobne slobode</i>	34
4.3.2. <i>Kazneno djelo protiv života i tijela</i>	35
4.4. Samoskrivljena neubrojivost.....	37
4.4.1. <i>Kazneno djelo protiv osobne slobode</i>	37
4.4.2. <i>Kazneno djelo protiv života i tijela</i>	38
4.5. Vještačenje.....	40
5. Zaključak.....	42
6. Literatura.....	45

1. Uvod

Iako duševno zdravlje postaje sve važnija tema u suvremenom svijetu, osobe s duševnim bolestima i dalje su često suočene s predrasudama i stigmatizacijom. Manjak iskustva u radu s oboljelima i strah od njihove potencijalne opasnosti doprinosi širenju stereotipa i socijalnoj izolaciji, što dodatno otežava njihov oporavak i uključivanje u društvo. Ovaj problem posebno je izražen u području kaznenog prava, gdje neubrojivost osoba koje počine protupravna djela postavlja brojna etička i pravna pitanja.

Neubrojivost, odnosno nesposobnost osobe da shvati značenje svojih postupaka i/ili upravlja svojom voljom zbog duševnog poremećaja, jedno je od najspornijih pitanja u kaznenom pravu. Postoji i percepcija odabira obrane neubrojivošću kao načina izbjegavanja odgovornosti⁵ što potiče nepovjerenje u pravosudni sustav, sumnje u pravednost sudskih odluka pa i jačanje predrasuda prema osobama s duševnim poteškoćama. Mediji također imaju značajnu ulogu u oblikovanju stavova javnosti prema osobama s duševnim bolestima. Nažalost, često koriste neadekvatnu terminologiju ili pružaju nepotpune informacije, što dodatno pridonosi stigmatizaciji. Takvo izvještavanje utječe i na pravni sustav, gdje sudski procesi protiv neubrojivih osoba postaju još složeniji i podložniji predrasudama.⁶

Postavlja se pitanje kako uskladiti međunarodne standarde zaštite prava osoba s duševnim smetnjama s postojećom praksom u Hrvatskoj. Svjetska zdravstvena organizacija, Vijeće Europe i Opća skupština Ujedinjenih naroda donijeli su niz preporuka i rezolucija koje postavljaju visoke standarde zaštite osoba s duševnim poremećajima.⁷ Iako su ovi standardi usvojeni u međunarodnom pravu, praksa u Hrvatskoj je zaostajala za njima, što je ukazalo na potrebu za reformom i prilagodbom zakonodavstva.⁸ Takva reforma je uslijedila 2015. godine, stupanjem na snagu novog ZZODS-a⁹.

Uređenje pravnog položaja neubrojivih počinitelja jedno je od najvećih izazova za kaznenopravnu teoriju i praksu baš iz razloga što za razliku od ostalih počinitelja kaznenih djela, neubrojivi počinitelji ne djeluju svjesno i voljno. Njihova nesposobnost da razumiju

⁵ Glavni protuargument takvog stajališta je da samo stručno vještačenje, kako je propisano u čl.325. st.1. ZKP-a, može utvrditi neubrojivost osobe. Ovo osigurava da odluke o kaznenoj odgovornosti budu donesene na temelju objektivnih i znanstvenih kriterija.

⁶ Pravobranitelj za osobe s invaliditetom, Kako govoriti o mentalnom zdravlju u medijima: kratak uvod za novinare, dostupno na: <https://posi.hr/kako-govoriti-o-mentalnom-zdravlju-u-medijima-kratak-uvod-za-novinare/> (10. rujna 2024.).

⁷ Grozdanić, V.; Tripalo, D., Novosti u Zakonu o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 20, br. 2, 2013., str. 796.

⁸ *Ibid.*

⁹ Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Narodne novine br. 76/14

posljedice svojih radnji čini ih posebno ranjivom skupinom, ali i potencijalno opasnom za društvo. Društvo se suočava s dvostrukim izazovom: kako istovremeno zaštititi društvo od potencijalno opasnog ponašanja nebrojivih osoba, ali i zaštititi prava tih osoba, koje zbog svoje bolesti trebaju posebnu pravnu i medicinsku skrb.¹⁰

Pitanje kaznene odgovornosti nebrojivih osoba, odnosno onih koje su protupravno djelo počinile u stanju nebrojivosti, u Hrvatskoj je regulirano prvenstveno Kaznenim zakonom, Zakonom o zaštiti osoba s duševnim smetnjama te Zakonom o kaznenom postupku.

Osim što analizira zakonodavni okvir koji regulira položaj nebrojivih osoba u Hrvatskoj, ovaj rad ispituje kako se taj okvir primjenjuje u praksi kroz konkretne sudske presude. Posebna pažnja bit će posvećena slučajevima u kojima su počinitelji bili nebrojivi, bitno smanjeno ubrojivi, smanjeno ubrojivi i samoskrivljeno nebrojivi. Nastojat će se ukazati na izazove i nedostatke trenutnog sustava te ponuditi moguća rješenja koja bi omogućila dodatnu zaštitu prava svih uključenih strana.

¹⁰ Srdoč, E.; Škorić, M., Pravni položaj nebrojivih počinitelja protupravnih djela u Republici Hrvatskoj, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, vol. 52, br. 4, 2015., str. 933.

2. Pojam ubrojivosti

2.1. Načelo krivnje i ubrojivost kao prva sastavnica krivnje

Kazneni zakon uvodi načelo krivnje po kojem nitko ne može biti kažnjen ako nije kriv za počinjeno djelo.¹¹ Također, u članku 23. određuje četiri sastojka krivnje. Prvi od ta četiri sastojka je upravo ubrojivost počinitelja u vrijeme počinjenja kaznenog djela. Ostali sastojci su postupanje počinitelja s namjerom ili iz nehaja, svijest počinitelja da je njegovo djelo zabranjeno, odnosno da je bio dužan i mogao biti svjestan te da ne postoji niti jedan ispričavajući razlog. Krivnjom se smatra subjektivan odnos počinitelja prema djelu zbog kojeg mu se može uputiti prijekor i ona se uvijek utvrđuje ad personam, s obzirom na konkretnu osobu i njeno stanje tempore criminis.¹²

Kazneno pravo utemeljeno na načelu krivnje postavlja nepremostivo ograničenje državnoj represiji u pravnoj državi, štiteći građane od neograničenih sankcija. Ovo načelo jamči da nitko neće biti kažnjen ako nije osobno odgovoran za počinjeno kazneno djelo, sprječavajući kažnjavanje isključivo zbog uzrokovanja posljedice, što je bilo karakteristično za kazneno pravo u starom i srednjem vijeku kroz primjere tzv. objektivne odgovornosti, odnosno odgovornosti bez krivnje.¹³

Načelo krivnje ne isključuje mogućnost izricanja drugih kaznenopravnih sankcija. Dok je Kazneni zakon iz 1997.¹⁴ godine šire tumačio načelo krivnje, obuhvaćajući ne samo nemogućnost izricanja kazne nego i bilo kakvih kaznenopravnih sankcija, uključujući sigurnosne mjere prema osobama koje nisu krive, Kazneni zakon iz 2011. napušta tu koncepciju. Prema novom rješenju, sigurnosne mjere ne temelje se na krivnji, već na načelu razmjernosti i opasnosti počinitelja, dok se krivnja zadržava kao temelj za izricanje kazne u okviru dualističkog sustava kaznenopravnih sankcija.¹⁵ Takav pristup osigurava da društvo može intervenirati kad je nužno, a da pritom ostane u skladu s osnovnim načelima vladavine prava.

Sastojci krivnje se utvrđuju sukcesivno, što znači da primjerice utvrđivanju oblika krivnje kao namjere ili nehaja prethodi utvrđivanje ubrojivosti. Ubrojivost, kao primus omnium od četiri

¹¹ KZ, čl. 4.

¹² Cvitanović, L.; Derenčinović, D.; Horvatić, Ž., Kazneno pravo – Opći dio 2, Pravni fakultet, 2017. str. 68-69.

¹³ *Ibid.* str. 70.

¹⁴ Kazneni zakon (dalje u tekstu: KZ/97), Narodne novine br. 110/1997, 27/1998, 50/2000, 129/2000, 84/2005, 51/2001, 111/2003, 190/2003, 105/2004, 71/2006, 110/2007, 152/2008, 57/2011, 77/2011, 125/2011, 143/2012.

¹⁵ Cvitanović, L.; Derenčinović, D.; Horvatić, Ž., Kazneno pravo – Opći dio 2, Pravni fakultet, 2017. str. 72.

pretpostavke krivnje, definirana je posredno Kaznenim zakonom.¹⁶ Ubrojivost se u kaznenom pravu pretpostavlja, no moguće je u slučaju sumnje dokazivati suprotno.¹⁷ Prema tome, zakonodavac u članku 24. ne definira ubrojivost, nego neubrojivost iz koje se onda izvodi sadržaj ubrojivosti. Prema članku 24. Kaznenog zakona, neubrojiva je osoba koja u vrijeme ostvarenja protupravnog djela nije mogla shvatiti značenje svojeg postupanja ili nije mogla vladati svojom voljom zbog duševne bolesti, privremene duševne poremećenosti, nedovoljnog duševnog razvitka ili neke druge teže duševne smetnje.¹⁸ Takva osoba nije kriva niti joj se može izreći kazna.¹⁹

Kazneni postupak se prema takvom počinitelju mora pokrenuti jer se neubrojivost može utvrditi isključivo pravomoćnom sudskom odlukom. Ubrojivost se određuje s obzirom na psihičko stanje počinitelja tempore criminis, odnosno u vrijeme počinjenja djela te ju sud utvrđuje uz pomoć vještaka psihijatra.²⁰ Nakon što se utvrdi neubrojivost, počinitelj izlazi iz režima kaznenog prava budući da nije zadovoljena pretpostavka kaznene odgovornosti. Prema njemu će se dalje postupiti prema odredbama Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama.²¹

2.2. Normativna osnova ubrojivosti

Prema članku 24. Kaznenog zakona, definicija neubrojive osobe počiva na dvije osnove. Prva je normativna osnova, koja se odnosi na nemogućnost razumijevanja značenja vlastitog postupanja ili nemogućnost upravljanja svojom voljom. Ona se sastoji od intelektualne i voljne sastavnice. Izostanak bilo koje od tih sastavnica dovodi do neubrojivosti.

Normativna osnova u literaturi se naziva i nesposobnošću za rasuđivanje i odlučivanje.²²

Nepostojanje intelektualne sastavnice često ukazuje na nemogućnost kontroliranja postupaka, jer počinitelj koji u vrijeme počinjenja djela ne može shvatiti njegovo značenje obično nije sposoban niti upravljati svojim ponašanjem.²³ S druge strane, moguće je da intelektualna sposobnost ostane očuvana, ali zbog određenih duševnih smetnji²⁴, počinitelj ne može vladati svojim postupcima, što također može dovesti do isključenja ili smanjenja ubrojivosti.

¹⁶ KZ, čl. 24.

¹⁷ Srdoč, E.; Škorić, M., Pravni položaj neubrojivih počinitelja protupravnih djela u Republici Hrvatskoj, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, vol. 52, br. 4, 2015., str. 935.

¹⁸ KZ, čl. 24. st. 2.

¹⁹ KZ, čl. 24. st.1.

²⁰ ZKP, čl. 325. st.1.

²¹ KZ, čl. 24. st. 3.

²² Cvitanović, L.; Derenčinović, D.; Horvatić, Ž., Kazneno pravo – Opći dio 2, Pravni fakultet, 2017. str. 88.

²³ *Ibid.*

²⁴ Npr.erotomanija/hiperseksualnost koja može poprimiti obilježja teže duševne smetnje- Cvitanović, L.; Derenčinović, D.; Horvatić, Ž., Kazneno pravo – Opći dio 2, Pravni fakultet, 2017. str. 88.

2.2.1. Intelektualna sastavnica

Intelektualna sastavnica ubrojivosti odnosi se na sposobnost osobe da razumije značaj svojih postupaka i posljedica. Ova kognitivna komponenta pretpostavlja da subjekt može spoznati uzročno-posljedične veze u stvarnom svijetu, razumjeti djelovanje prirodnih zakonitosti i društvenu zbilju, te shvatiti društveno značenje i posljedice vlastitih radnji.²⁵ Osoba koja posjeduje ovu sastavnicu svjesna je onoga što se događa u njoj i oko nje, kao i svojih postupaka u tim okolnostima.²⁶ U presudi Vrhovnog suda, optuženik koji je bio ovisnik o alkoholu bio je u srednje teškom stanju alkoholiziranosti tijekom počinjenja djela. Iako je mogao prepoznati značenje svog postupka, zahtijevao je veće napore da to učini, što je dovelo do bitnog smanjenja njegove sposobnosti shvaćanja značenja djela.²⁷ Ova situacija ukazuje na to da, iako intelektualna sastavnica može biti prisutna, njena ograničenja mogu značajno utjecati na procjenu ubrojivosti.

2.2.2. Voljna sastavnica

Voljna sastavnica ubrojivosti odnosi se na sposobnost pojedinca da upravlja svojim postupcima i donosi racionalne odluke u skladu sa svojom spoznajom o protupravnosti. To je kontrolna komponenta koja omogućava osobi da odluči hoće li poduzeti određene radnje ili se suzdržati od njih, uzimajući u obzir posljedice svojih postupaka.²⁸ Situaciju u kojoj je intelektualna sastavnica očuvana, ali je voljna sastavnica dovedena u pitanje vidimo primjerice u presudi Vrhovnog suda, u kojoj je osoba koja je bila pod utjecajem alkohola planirala napasti drugu osobu s namjerom silovanja. Iako je najvjerojatnije bila svjesna značenja svog postupka, djelovanje alkohola oslabilo je njezine inhibicije i otežalo kontrolu nad vlastitim postupcima.²⁹ Ova situacija ilustrira važnost voljne sastavnice, koja je ključna za procjenu ubrojivosti, jer bez sposobnosti racionalnog odlučivanja, pojedinac ne može biti odgovoran za svoje djelovanje.

²⁵ Cvitanović, L.; Derenčinović, D.; Horvatić, Ž., Kazneno pravo – Opći dio 2, Pravni fakultet, 2017. str. 88.

²⁶ Ćorić, M., Kaznenopravna odgovornost osoba s duševnim smetnjama, Završni rad, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, 2021. str. 9.

²⁷ VSRH, I- KŽ-310/1999-3 - više u: Cvitanović, L.; Derenčinović, D.; Horvatić, Ž., Kazneno pravo – Opći dio 2, Pravni fakultet, 2017. str.88-89.

²⁸ Ćorić, M., Kaznenopravna odgovornost osoba s duševnim smetnjama, Završni rad, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, 2021. str. 10.

²⁹ VSRH, I-KŽ 545/15-4 - više u: Cvitanović, L.; Derenčinović, D.; Horvatić, Ž., Kazneno pravo – Opći dio 2, Pravni fakultet, 2017. str. 90.

2.3. Biopsihološka osnova ubrojivosti

Druga osnova ubrojivosti je biopsihološka osnova, koja obuhvaća stanja kao što su duševna bolest, privremena duševna poremećenost, nedovoljan duševni razvoj i druge ozbiljne duševne smetnje, koje direktno utječu na normativne temelje odgovornosti. Kada duševna smetnja nije pravovremeno prepoznata ili adekvatno liječena, ponašanje osobe s takvom smetnjom može postati delikventno, čime se u pravničkom rječniku često govori o neubrojivim i smanjeno ubrojivim počiniteljima kaznenih djela.³⁰ Važno je napomenuti da sama prisutnost takvog ne isključuje automatski ubrojivost, već je potrebno procijeniti njihov utjecaj na konkretne sposobnosti shvaćanja djela i upravljanja voljom u odnosu na specifično kazneno djelo. To je osnova biopsihološko-normativne metode utvrđivanja ubrojivosti. Ova procjena provodi se putem stručnog vještačenja, a eventualni propusti u toj procjeni mogu rezultirati pobijanjem presude zbog nepotpunog ili pogrešnog utvrđenog činjeničnog stanja.³¹

Prva kategorija koja se razmatra u ovoj osnovi su duševne bolesti, u koje međuostalim ubrajamo psihoze. Psihoze su stanja dužeg trajanja i mogu se dalje klasificirati na endogene i egzogene. Egzogene psihoze uzrokovane su vanjskim čimbenicima, poput teške ozljede mozga, dok su endogene uzrokovane unutarnjim uzrocima, poput shizofrenije i manično-depresivne psihoze.³²

Sljedeća kategorija, privremena duševna poremećenost, odnosi se na poremećaje svijesti koji utječu na intelektualne i voljne kapacitete počinitelja tijekom izvršenja kaznenog djela. Ovi poremećaji, koji moraju biti visokog intenziteta da bi utjecali na ubrojivost, uključuju i stanje prepasti. U praksi se često postavlja pitanje dovodi li postupanje pod utjecajem alkohola do privremene duševne poremećenosti, što zahtijeva stručno znanje vještaka toksikologa.³³

Nedovoljan duševni razvoj uključuje razne oblike duševne insuficijencije koji odraslu osobu reduciraju na razinu malog djeteta u njenom psihičkom doživljaju stvarnosti. Ovisno o stupnju zaostalosti, ovo stanje može dovesti do isključenja ili smanjenja ubrojivosti počinitelja.³⁴

Posljednja kategorija koju Kazneni zakon navodi kao potencijalni uzrok neubrojivosti obuhvaća druge teže duševne smetnje. Ova odredba, uvedena u Kazneni zakon 1997. godine u formi generalne klauzule, omogućava prepoznavanje psihičkih stanja koja se ne mogu podvesti

³⁰ Maršavelski, A.; Roksandić Vidlička, S.; Turković, K., Pravni položaj počinitelja s duševnim smetnjama prema novom Kaznenom zakonu, u: V. Kongres pravnika u zdravstvu s međunarodnim sudjelovanjem, Udruga pravnika u zdravstvu, Varaždin, 2012., str. 225.

³¹ Cvitanović, L.; Derenčinović, D.; Horvatić, Ž., Kazneno pravo – Opći dio 2, Pravni fakultet, 2017., str. 81.

³² *Ibid.*, str. 82.

³³ *Ibid.*, str. 83.

³⁴ *Ibid.*, str. 85.

pod niti jedan od postojećih biopsiholoških osnova neubrojivosti. Prema Zakonu o zaštiti osoba s duševnim smetnjama pojam duševne smetnje označava nadkategoriju za duševne poremećaje koji su uključeni u međunarodne klasifikacije.³⁵ Dakle, takva stanja mogu utjecati na ubrojivost, ali samo pod uvjetom da su navedena u relevantnim međunarodno priznatim klasifikacijama.³⁶ One pružaju okvir za standardizaciju dijagnoza i omogućavaju stručnjacima da na temelju međunarodnih kriterija prepoznaju i klasificiraju stanja koja mogu utjecati na sposobnost osobe da razumije i upravlja svojim postupcima. U kaznenopravnoj literaturi najčešće se spominju neuroze, poremećaji nagona i psihopatija. Neuroze su funkcionalni poremećaji u kojima je osoba svjesna realnosti, ali ima poteškoća u kontroli svojih reakcija na vanjske podražaje. Poremećaji nagona, poput kleptomanije, predstavljaju prisilno-opsesivne ili kompulzivne radnje koje dovode do patološke sklonosti krađi. Ovi poremećaji mogu značajno utjecati na voljnu sastavnicu ubrojivosti, jer osoba može imati teškoća u suzdržavanju od izvršenja takvih radnji. Psihopatija, s druge strane, predstavlja poremećaj karakternih osobina zbog kojih je osoba nesposobna za empatiju i ostvarivanje bliskih emotivnih kontakata.³⁷ Osobe s psihopatski strukturiranim ličnostima često su emocionalno hladne, bezosjećajne i sebične, što se može manifestirati kroz dehumaniziranje žrtava. Ipak, ovakvi antisocijalni poremećaji ličnosti često neće dovesti do utvrđenja neubrojivosti jer osobe s tom dijagnozom najčešće imaju svjesnu kontrolu nad svojim ponašanjem.³⁸

Iako osobe koje su dijagnosticirane s određenim stanjima mogu imati povećan rizik od delikventnog ponašanja, to ne opravdava stigmatizaciju ili strah od svih psihičkih bolesnika. Temeljno načelo psihijatrijske dijagnoze zahtijeva oslanjanje na međunarodno priznate klasifikacije, čime se osigurava stručnost i profesionalnost u procjenama.³⁹ U konačnici, delikventno ponašanje počinitelja može biti uvjetovano brojnim psihopatološkim čimbenicima koji djeluju na njihove duševne i voljne sposobnosti, onemogućavajući ih da svoje ponašanje usklade sa zakonskim odredbama.

³⁵ Garašić, J.; Goreta, M.; Grđan, K.; Grozdanić, V.; Roksandić Vidlička, S.; Škorić, M; Tripalo, D.; Veselić I., Komentar Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Rijeka, 2015., str. 27.

³⁶ **DSM-5-TR** (*Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition, Text Revision*), koji izdaje Američka psihijatrijska udruga (APA). DSM je često korišten u SAD-u i drugim dijelovima svijeta kao standard za dijagnosticiranje mentalnih poremećaja. **ICD-11** (*International Classification of Diseases, 11th Revision*), izdaje Svjetska zdravstvena organizacija (WHO). ICD je međunarodno priznata klasifikacija koja obuhvaća široki spektar bolesti, uključujući mentalne poremećaje.

³⁷ Cvitanović, L.; Derenčinović, D.; Horvatić, Ž., Kazneno pravo – Opći dio 2, Pravni fakultet, 2017., str. 86.-88.

³⁸ Psihopatija općenito ne ispunjava prag za pravno utvrđenje neubrojivosti, ali češće djeluje kao otegotna okolnost-više u Hare, R., Psychopathy and Antisocial Personality Disorder: A Case of Diagnostic Confusion, *Psychiatric Times*, dostupno: <https://www.psychiatristimes.com/view/psychopathy-and-antisocial-personality-disorder-case-diagnostic-confusion> (8.rujna 2024.)

³⁹ Grozdanić, V.; Tripalo, D., Novosti u Zakonu o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 20, br. 2, 2013., str. 411.

3. Pravni okvir ubrojivosti

3.1. Povijesni razvoj instituta ubrojivosti

Pitanje kažnjavanja duševno oboljelih osoba postavlja se još od najranijih razdoblja ljudske civilizacije. Tijekom različitih povijesnih razdoblja pristup prema osobama s duševnim smetnjama značajno se mijenjao. U predrđavnim zajednicama, zbog nepoznavanja duševnih poremećaja, osobe s duševnim smetnjama bile su često podvrgnute različitim okrutnim ritualima poput trepanacije lubanje, postupka koji je imao za cilj "oslobađanje" demona. U antičkom svijetu, prvenstveno u Grčkoj i Rimu, položaj duševno oboljelih osoba donekle se poboljšao zahvaljujući razvoju medicine, filozofije i pravnih institucija. Međutim, tijekom srednjeg vijeka, skrb za duševno oboljele preuzela je Crkva, a zakoni tog vremena nisu pravili razliku između duševno zdravih i bolesnih osoba, što je često dovodilo do njihovog izdvajanja iz društva. Tek nakon Francuske revolucije 1789. godine, zahvaljujući napretku psihijatrije i utjecaju francuskog psihijatra Philippea Pinela⁴⁰, započeo je humaniji pristup prema duševno bolesnim osobama.⁴¹

Iako su postojali stari zakonski sustavi koji su isključivali kažnjavanje duševnih bolesnika⁴², stvarni pomaci u odnosu prema neubrojivim osobama nisu se dogodili sve do kraja 19. i početka 20. stoljeća. Nakon Drugog svjetskog rata dolazi do značajnog razvoja u pravu, uključujući usvajanje Nürnberškog kodeksa 1947. godine, koji je uspostavio osnovna načela etičkog i moralnog postupanja prema pacijentima. U to vrijeme društvo je počelo priznavati potrebu za pružanjem adekvatne medicinske skrbi ovim osobama pa su se prema njima počele primjenjivati mjere medicinskog karaktera.⁴³

U skorijoj povijesti, razvoj kaznenopravnog statusa neubrojivih osoba u Republici Hrvatskoj može se podijeliti na tri glavna razdoblja.⁴⁴

Prvo razdoblje obuhvaća razdoblje od osamostaljenja Republike Hrvatske 1991. godine do donošenja novog kaznenog zakonodavstva 1997. godine. Tada je status neubrojivih osoba bio potpuno reguliran u okviru kaznenopravnog sustava. Osobe koje su počinile protupravno djelo

⁴⁰ Pinel je oslobodio duševne bolesnike fizičkih mjera represije, a skrb o njima preusmjerena je na medicinsku pomoć, s ciljem liječenja, v. Kozarić-Kovačić, D., Grubišić-Ilić, M., Grozdanić, V., Forenzička psihijatrija, Medicinska naklada, Zagreb, 2005., str. 27.- str. 29.

⁴¹ Bernat, A. , Iskustva iz prakse - Osobe s duševnim smetnjama pod skrbništvom i socijalni rizici kojima su izloženi postupkom lišenja poslovne sposobnosti, Ljetopis socijalnog rada, vol. 13, br. 2, 2006., str. 372.

⁴² poput pruskog Kaznenog zakona iz 1794. godine i francuskog Kaznenog zakona iz 1810. godine.

⁴³ Kozarić-Kovačić, D.; Grubišić-Ilić, M.; Grozdanić, V., Forenzička psihijatrija, Medicinska naklada, Zagreb, 2005., str. 27.

⁴⁴ Srdoč, E.; Škorić, M., Pravni položaj neubrojivih počinitelja protupravnih djela u Republici Hrvatskoj, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, vol. 52, br. 4, 2015., str. 936.

u stanju nebrojivosti nisu bile kažnjavane, ali im je mogla biti izrečena mjera obveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u ustanovi⁴⁵ ili na slobodi⁴⁶ ako su predstavljale opasnost za okolinu. Nedostatak ovakvog uređenja bio je što ove mjere nisu imale vremensko ograničenje, što je dovelo do zloraba i kršenja prava nebrojivih osoba, budući da su često dugo ostajale u ustanovama iako više nisu bile opasne.⁴⁷

Drugo razdoblje započinje s reformom kaznenog zakonodavstva 1997. godine⁴⁸. Ovo razdoblje donosi značajne promjene, uključujući eliminaciju svih kaznenopravnih sankcija za nebrojive osobe.⁴⁹ Pravna zaštita osoba s duševnim smetnjama u tom je razdoblju bila iznimno jaka, a cijeli sustav bio je usmjeren prema njihovom liječenju i zaštiti njihovih prava.

Treće razdoblje u razvoju kaznenopravnog statusa nebrojivih osoba počinje 1. siječnja 2013. godine stupanjem na snagu Kaznenog zakona iz 2011. Ovim zakonom vraća se izvorno značenje načela krivnje, definirano u članku 4.⁵⁰, prema kojem nitko ne može biti kažnjen ako nije kriv za počinjeno kazneno djelo. Ključna novost KZ-a iz 2011. jest mogućnost izricanja sigurnosnih mjera osobama koje nisu kazneno odgovorne zbog nebrojivosti, čime se otvara prostor za određene pravne posljedice.⁵¹ Nebrojive se osobe po završetku kaznenog postupka opet preusmjeravaju u civilnopravni sustav, što je znatno unaprijedilo njihov položaj i omogućilo bolju zaštitu društva od protupravnih radnji.⁵² Značajan korak naprijed bilo je donošenje novog Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama koji je stupio na snagu 2015. godine. Ovaj zakon donosi značajne promjene, s posebnim naglaskom na zaštitu ljudskih prava.

⁴⁵ Osnovni krivični zakon Republike Hrvatske (dalje u tekstu: OKZRH), Narodne novine br. 31/93, 35/93, 108/95, 16/96, 28/96, čl. 58.

⁴⁶ OKZRH, čl. 59.

⁴⁷ Srdoč, E.; Škorić, M., Pravni položaj nebrojivih počinitelja protupravnih djela u Republici Hrvatskoj, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, vol. 52, br. 4, 2015., str. 937.

⁴⁸ Reforma je uključivala Kazneni zakon (NN 110/97), Zakon o kaznenom postupku (NN 110/97) i Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (NN 11/97).

⁴⁹ Srdoč, E.; Škorić, M., Pravni položaj nebrojivih počinitelja protupravnih djela u Republici Hrvatskoj, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, vol. 52, br. 4, 2015., str. 937.

⁵⁰ KZ, čl. 4.

⁵¹ KZ, čl. 24., st. 4.

⁵² Maršavelski, A.; Roksandić Vidlička, S.; Turković, K., Pravni položaj počinitelja s duševnim smetnjama prema novom Kaznenom zakonu, u: V. Kongres pravnika u zdravstvu s međunarodnim sudjelovanjem, Udruga pravnika u zdravstvu, Varaždin, 2012., str. 226.

3.2. Kazneni zakon

Kazneni zakon Republike Hrvatske definira ubrojivost kao jedan od četiri ključna sastojka nužna za postojanje krivnje.⁵³ Načelo krivnje, kao temeljni postulat kaznenog prava, odražava se kroz koncept *nulla poena sine culpa*, koji naglašava da kazna ne može biti izrečena bez utvrđene krivnje.⁵⁴ Krivnja ovdje ima dvostruku ulogu: s jedne strane, ona legitimira kaznu, odnosno predstavlja preduvjet kažnjavanja, dok s druge strane, njezin stupanj određuje visinu kazne koja ne smije prelaziti granice određene težinom krivnje.⁵⁵ Ovaj princip također potvrđuje dualistički sustav kaznenopravnih sankcija, gdje se kazna određuje na temelju krivnje, dok se sigurnosne mjere temelje na preventivnim ciljevima, a njihova primjena određuje prema načelu razmjernosti.⁵⁶ Iako je samo posredno njime definiran, za institut ubrojivosti ključan je članak 24. kojim se izričito definira uvjete pod kojima osoba može biti proglašena neubrojivom. Kao što je već navedeno, prema ovoj odredbi, osoba je neubrojiva ako u trenutku počinjenja protupravnog djela nije mogla razumjeti značenje svojeg postupanja ili nije mogla vladati svojom voljom zbog duševne bolesti, privremene duševne poremećenosti, nedovoljnog duševnog razvoja ili neke druge teže duševne smetnje. U takvom slučaju, osoba nije kriva i prema njoj se ne može izreći kazna, što jasno postavlja granicu između krivnje i neubrojivosti unutar kaznenopravnog sustava.

3.2.1. Smanjena i bitno smanjena ubrojivosti

Institut smanjene i bitno smanjene ubrojivosti jedan je od ključnih aspekata u određivanju kaznene odgovornosti osoba koje se nalaze na granici između ubrojivosti i neubrojivosti. Iako Kazneni zakon izričito navodi isključivo bitno smanjenu ubrojivost kao zasebnu kategoriju, praksa sudova i pravna teorija prepoznaju i smanjenu i bitno smanjenu ubrojivost kao važne pojmove u kaznenom pravu.

Smanjena ubrojivost odnosi se na stanje u kojem počinitelj, iako je u trenutku izvršenja kaznenog djela bio svjestan značenja svog djela i mogao je vladati svojom voljom, ipak ima određenu otežanu sposobnost rasuđivanja. Ovo stanje najčešće je uzrokovano različitim

⁵³ KZ/11 je uveo novu koncepciju krivnje te je pored dotadašnja tri sastojka (ubrojivost, namjera i nehaj te svijest o protupravnosti) kao četvrti sastojak krivnje propisao i nepostojanje ispričavajućih razloga. U KZ/11 propisana su dva ispričavajuća razloga: prekoračenje nužne obrane zbog ispričive jake prepasti prouzročene napadom i krajnja nužda kao razlog isključenja krivnje-KZ, čl. 23.

⁵⁴ KZ čl. 4.

⁵⁵ Bojanić, I.; Mrčela, M., Koncepcija krivnje u novom kaznenom zakonu, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 19, br. 2, 2012., str. 391.

⁵⁶ KZ, čl. 47.

biopsihološkim čimbenicima, poput emocionalnih ili intelektualnih poteškoća, psihičkih poremećaja ili zlouporabe alkohola i droga. Prema tome, smanjena ubrojivost nije prijelazno stanje između potpune ubrojivosti i neubrojivosti, već podvrsta ubrojivosti koja predstavlja olakotnu okolnost prilikom odmjeravanja kazne, ali ga ne oslobađa kaznene odgovornosti.⁵⁷ Posebno značajan korak u reguliranju smanjene ubrojivosti napravljen je novim Kaznenim zakonom iz 2011. godine koji je ponovno uveo institut bitno smanjene ubrojivosti. Ova promjena bila je rezultat nezadovoljstva struke prethodnim rješenjem iz Kaznenog zakona iz 1997. godine koji je izostavio pojam "bitno" ispred smanjene ubrojivosti, čime je došlo do pravne praznine i nejasnoća u primjeni sigurnosnih mjera.⁵⁸ Posljedice ukidanja ovog instituta bile su vrlo negativne, osobito jer su osobe s manjim psihičkim smetnjama bile prisilno liječene, što je kršilo njihova temeljna ljudska prava i slobode. Novi Kazneni zakon iz 2011. godine uspostavio je jasne granice između obične smanjene ubrojivosti, koja se tretira kao olakotna okolnost prilikom odmjeravanja kazne, i bitno smanjene ubrojivosti, koja omogućava ublažavanje kazne i izricanje sigurnosnih mjera.⁵⁹

Bitno smanjena ubrojivost označava stanje u kojem je sposobnost počinitelja da razumije značenje svog postupanja ili da upravlja svojom voljom znatno smanjena. Zakon ne propisuje posebne metode za utvrđivanje navedena dva stupnja smanjene ubrojivosti, već se koriste iste metode kao i za utvrđivanje neubrojivosti, uključujući psihijatrijska vještačenja. Ovi instituti odražavaju napore zakonodavca da uspostavi ravnotežu između zaštite društva od opasnih pojedinaca i poštivanja prava osoba s psihičkim smetnjama.

⁵⁷ Horvatić, Ž.; Novoselec, P., Kazneno pravo: opći dio, Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 1999., str. 263.

⁵⁸ Maršavelski, A.; Roksandić Vidlička, S.; Turković, K., Pravni položaj počinitelja s duševnim smetnjama prema novom Kaznenom zakonu, u: V. Kongres pravnika u zdravstvu s međunarodnim sudjelovanjem, Udruga pravnika u zdravstvu, Varaždin, 2012., str. 227.

⁵⁹ *Ibid.*

3.2.2. Samoskrivljena neubrojivost

Kazneni zakon uvodi još jedan bitan institut poznat kao *actio libera in causa*, odnosno radnja slobodna u uzroku ali neslobodna u izvođenju. Institut obuhvaća situacije kada se počinitelj svojom krivnjom doveo u stanje neubrojivosti pa ostvario protupravnu radnju koju je prije toga već zamislio, odnosno ako je prije toga glede radnje postojao nehaj. To omogućuje sudovima da prepoznaju odgovornost osobe koja je svjesno sebe dovela u stanje neubrojivosti, najčešće uporabom alkohola, droga ili nekim drugim načinom.⁶⁰

Prema članku 25. Kaznenog zakona, ne smatra se neubrojivim počinitelj koji se uporabom alkohola, droga ili na drugi način svojom krivnjom doveo u stanje u kojem nije mogao shvatiti značenje svojeg postupanja ili nije mogao vladati svojom voljom, ako je u vrijeme kad se dovodio u takvo stanje kazneno djelo što ga je počinio bilo obuhvaćeno njegovom namjerom ili je glede tog kaznenog djela kod njega postojao nehaj, a zakon propisuje kažnjivost i za taj oblik krivnje.⁶¹ Drugim riječima, odgovornost se pomiče na vrijeme prije nego što se osoba dovela u neubrojivo stanje. Ova odredba posebno je značajna jer osigurava da se kaznena odgovornost ne može izbjeći jednostavnim dovođenjem u neubrojivo stanje prije počinjenja djela.

Dakle, prema zakonskoj definiciji, da bi se u konkretnom slučaju radilo o samoskrivljenoj neubrojivosti, potrebno je ispunjenje sljedećih uvjeta: počinitelj se namjerno ili nehajno doveo u stanje neubrojivosti, počinjeno kazneno djelo bilo je obuhvaćeno počiniteljevom namjerom ili nehajem prije nego što se doveo u neubrojivo stanje i da počinjeno kazneno djelo u bitnome odgovara djelu obuhvaćenom namjerom ili nehajem počinitelja dok je još bio ubrojiv.⁶²

Namjerno samoskrivljena neubrojivost uključuje dvostruku namjeru, namjeru stavljanja u neubrojivo stanje te namjeru kasnijeg počinjenja kaznenog djela u takvom stanju. Kad se počinitelj namjerno ili nehajno stavio u neubrojivo stanje, a pritom je računao da u takvom stanju može počinuti određeno kazneno djelo, bit će riječ o nehajno samoskrivljenoj neubrojivosti. Slučajevi nehajno samoskrivljene neubrojivosti lakše je uočiti u praksi jer se namjerno samoskrivljena neubrojivost teško dokazuje.⁶³ Često će se raditi o nehaju u vezi s djelima koja ne zahtijevaju visoku razinu svjesnosti, poput kaznenih djela protiv sigurnosti prometa. Primjerice, vozač koji se dovede u stanje alkoholiziranosti, a potom prouzroči

⁶⁰ Cvitanović, L.; Derenčinović, D.; Horvatić, Ž., Kazneno pravo – Opći dio 2, Pravni fakultet, 2017., str. 90.

⁶¹ KZ, čl. 25.

⁶² Mihoci, I., Samoskrivljena neubrojivost kao dvoaktno zbivanje, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 17, br. 2, 2010., str. 898.

⁶³ *Ibid*, str. 899.-902.

prometnu nesreću, neće se smatrati neubrojivim jer je prethodno zanemario svoje dužnosti i bio svjestan posljedica svojih postupaka. Međutim, teško je zamisliti situaciju u kojoj bi netko namjerno konzumirao alkohol ili droge kako bi se doveo u stanje neubrojivosti s ciljem počinjenja složenijih kaznenih djela poput pranja novca ili sofisticiranih prijevara. Takva djela zahtijevaju visoku razinu svjesnosti i pažnje, stoga se teorija samoskrivljene neubrojivosti ne može primijeniti na taj tip kaznenih djela.⁶⁴

Važno je napomenuti da se samoskrivljena neubrojivost ne može pretpostaviti, ona mora biti dokazana tijekom sudskog postupka uz pomoć vještaka. U presudi Vrhovnog suda Republike Hrvatske, sud je istaknuo kako nije prihvatljivo automatski zaključiti da je neubrojivost posljedica samoskrivljene neubrojivosti bez stručnog mišljenja vještaka. Sud je tako upozorio da ne može sam donositi odluku o pitanjima koja zahtijevaju stručno znanje, poput utvrđivanja uzroka neubrojivosti.⁶⁵

⁶⁴ Cvitanović, L.; Derenčinović, D.; Horvatić, Ž., Kazneno pravo – Opći dio 2, Pravni fakultet, 2017., str. 91-92., više u Zlatarić, B., Krivični zakon u praktičnoj primjeni, Opći dio. Svezak 1, Opseg 1, Narodne novine, 1956., str. 38.

⁶⁵ VSRH, I-Kž 848/05-3- više u: Cvitanović, L.; Derenčinović, D.; Horvatić, Ž., Kazneno pravo – Opći dio 2, Pravni fakultet, 2017., str. 91.

3.3. Zakon o kaznenom postupku

Osobe koje su počinile kazneno djelo u stanju nebrojivosti ne mogu biti proglašene krivima, niti kažnjene, no prema njima se mora pokrenuti kazneni postupak jer se nebrojivost može utvrditi isključivo pravomoćnom sudskom odlukom.⁶⁶ Nameće se potreba za posebnim procesnim pravilima kako bi se zaštitila i prava tih okrivljenika, ali i društveni interes.⁶⁷ Prava okrivljenika s duševnim smetnjama često su smanjena jer oni nisu u mogućnosti učinkovito štititi svoje interese tijekom postupka. Zbog toga je potrebno osigurati dodatne procesne mehanizme kako bi im se pružila odgovarajuća zaštita. Sudovi i tijela kaznenog postupka moraju biti svjesni posebnog položaja tih okrivljenika i razloga zbog kojih su im neka prava dodijeljena, dok su neka druga uskraćena.⁶⁸

U praksi, kazneni postupak protiv osoba za koje se sumnja da su djelo počinile u stanju nebrojivosti ima karakter posebnog postupka.⁶⁹ Ovdje se ne utvrđuje se je li osoba kriva i jesu li ispunjeni uvjeti za izricanje kaznenopravne sankcije, već je li osoba u stanju nebrojivosti počinila protupravno djelo te jesu li ispunjeni uvjeti za primjenu nekih posebnih mjera prema počinitelju takvog djela, poput prisilnog liječenja ili liječenja na slobodi.⁷⁰ Takav postupak mora poštovati načelo pravičnog suđenja, a prava okrivljenika mogu biti ograničena samo u mjeri koja je nužna zbog njegovog zdravstvenog stanja te uz kompenzacijske mehanizme.⁷¹

Postupak prema osobama koje su u vrijeme počinjenja protupravnog djela bile nebrojive pokreće se i vodi samo na temelju optužnice državnog odvjetnika.⁷² Jedan od ključnih aspekata posebnog postupka je i obvezno provođenje istrage kada postoje osnove za sumnju da je osoba počinila protupravno djelo u stanju isključene ili smanjene ubrojivosti.⁷³ Međutim, državni odvjetnik, koji vodi postupak, često nema potrebna stručna znanja iz psihijatrije kako bi precizno razlučio ove slučajeve kada treba pokrenuti istragu. Da bi riješio tu dilemu, državni

⁶⁶ Goreta, M., „Kritički osvrt na primjenu Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama u forenzičkoj psihijatriji“, Psihijatrijska bolnica Vrapče, Medicinska naklada, Zagreb, 2000., str. 267.

⁶⁷ Ćorić, M., Kaznenopravna odgovornost osoba s duševnim smetnjama, Završni rad, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, 2021. str. 6.

⁶⁸ Tripalo, D., Problemi u kaznenom postupku protiv osoba s duševnim smetnjama, Aktualna pitanja kaznenog zakonodavstva, Inženjerski biro, Zagreb, 2006., str. 2.

⁶⁹ Posebni postupci jesu oni u kojima Zakon, zbog posebnih svojstava predmeta koji se rješava pred nadležnim sudom i zbog učinkovitog ostvarenja procesnog cilja, pretpostavke za njegovo pokretanje i provođenje te za poduzimanje određenih radnji i donošenje odluka, regulira drugačije nego u redovnom ili skraćenom kaznenom postupku, više u: Krapac, D., Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori hrvatskog kaznenog postupovnog prava, Narodne novine, Zagreb, 2008.

⁷⁰ Burić, Z., Tripalo, D., Položaj nebrojivih počinitelja protupravnih djela u kontekstu novog hrvatskog kaznenog zakonodavstva, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 19, br. 2, 2012., str. 260.

⁷¹ Srdoč, E., Škorić, M., Pravni položaj nebrojivih počinitelja protupravnih djela u Republici Hrvatskoj, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, vol. 52, br. 4, 2015., str. 940.

⁷² ZKP, čl. 549., st. 2.

⁷³ ZKP, čl. 549. st. 3.

odvjetnik bi mogao naložiti vještačenje osumnjičeničnikova duševnog stanja, ali se prema ZKP-u dokazne radnje prije početka postupka mogu provoditi samo kad postoji opasnost od odgode.⁷⁴ Međutim, vođenje istrage čak i protiv okrivljenika za koje se kasnije pokaže da su smanjeno ubrojivi ili da njihove duševne smetnje nisu imale utjecaja na njihovu ubrojivost, opravdano jer pruža dodatnu zaštitu svim osobama s duševnim smetnjama za koje postoje osnove sumnje da su počinile protupravno djelo.⁷⁵

Također, ako je okrivljenik u vrijeme počinjenja protupravnog djela bio neubrojiv, državni odvjetnik je obvezan u optužnici zatražiti od suda da utvrdi neubrojivost okrivljenika te odredi prisilni smještaj ili psihijatrijsko liječenje na slobodi u skladu sa Zakonom o zaštiti osoba s duševnim smetnjama.⁷⁶ Nakon podizanja takve optužnice, okrivljenik mora imati branitelja kako bi osigurao adekvatnu pravnu zaštitu.⁷⁷ Branitelj igra ključnu ulogu u ovim postupcima jer okrivljenik često nije sposoban na odgovarajući način brinuti se o promicanju i zaštiti vlastitih interesa u postupku.⁷⁸ Osim toga, sud je dužan postupati s posebnom hitnošću u ovakvim predmetima, kako bi se osigurala brza i učinkovita zaštita prava neubrojivih osoba te sigurnost društva.⁷⁹

Zakon o kaznenom postupku iz 1997.⁸⁰ godine donio je značajne promjene u postupanju prema neubrojivim osobama koje su počinile protupravna djela. Najveća promjena bila je ukidanje mogućnosti da kazneni sud izriče sigurnosne mjere ovim počiniteljima, preusmjeravajući nadležnost za odlučivanje o tome na građanski sud. Cilj izmjena bio je osigurati poštovanje prava ove kategorije delinkvenata. Međutim, praksa je pokazala nedostatke u ovoj proceduri, pa je 2002. godine ponovno vraćena nadležnost kaznenog suda za donošenje odluka o prisilnom liječenju neubrojivih osoba.⁸¹

ZKP/08 je zadržao odredbe iz ZKP/97, ali uveo je i niz zaštitnih mehanizama. Primjerice, predviđena je mogućnost zamjene istražnog zatvora mjerom opreza, poput liječenja na slobodi, uz obvezu sudske kontrole tog postupka.⁸² Time se omogućuje smanjenje nepotrebnog boravka

⁷⁴ Burić, Z., Tripalo, D., Položaj neubrojivih počinitelja protupravnih djela u kontekstu novog hrvatskog kaznenog zakonodavstva, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 19, br. 2, 2012., str. 267.

⁷⁵ *Ibid.*,

⁷⁶ ZKP, čl. 550. st. 1.

⁷⁷ ZKP, čl. 550. st. 2.

⁷⁸ Burić, Z., Tripalo, D., Položaj neubrojivih počinitelja protupravnih djela u kontekstu novog hrvatskog kaznenog zakonodavstva, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 19, br. 2, 2012., str. 268.

⁷⁹ ZKP, čl. 550. st. 5.

⁸⁰ Zakon o kaznenom postupku (dalje u tekstu ZKP/97), Narodne novine br. 110/1997, 27/1998, 58/1999, 112/1999, 58/2002, 143/2002, 178/2004, 115/2006, 152/2008, 76/2009, 80/2011, 143/2012

⁸¹ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku, Narodne novine, br. 058/2002

⁸² ZKP, čl. 98 - čl.103.

u institucijama koje nisu adekvatno opremljene za dugotrajno liječenje, čime se potiče deinstitutionalizacija, koja ranije nije bila dovoljno razvijena u praksi.⁸³

Daljnje izmjene iz 2012.⁸⁴ i 2013.⁸⁵ godine dodatno su poboljšale zaštitu prava nebrojivih okrivljenika, u skladu s europskim standardima. Izmjene su omogućile obvezno provođenje istrage i sudsku kontrolu, te uvele alternativne mjere, poput liječenja na slobodi, kako bi se osigurala humanija i učinkovitija zaštita ove osjetljive skupine. To je omogućilo postupanje prema ovim okrivljenicima na način koji je usklađen s njihovim specifičnim potrebama i stupnjem duševne bolesti.⁸⁶

⁸³ Ćorić, M., Kaznenopravna odgovornost osoba s duševnim smetnjama , Završni rad, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, 2021. str. 6.

⁸⁴ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku, Narodne novine, br. 143/2012

⁸⁵ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku, Narodne novine, br. 056/2013

⁸⁶ Srdoč, E.; Škorić, M., Pravni položaj nebrojivih počinitelja protupravnih djela u Republici Hrvatskoj, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, vol. 52, br. 4, 2015., str. 942.

3.4. Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama

U povijesnom kontekstu, položaj nebrojivih počinitelja u kaznenom postupku prošao je kroz značajne promjene, osobito s obzirom na prijelaz iz kaznenopravnog u civilnopravni sustav nakon što se utvrdi nebrojivost. Prema važećem zakonskom okviru, kada se pravomoćnom sudskom odlukom utvrdi da je počinitelj protupravnog djela bio nebrojiv, on prestaje podlijevati kaznenopravnim sankcijama jer se gubi ključni element – kaznena odgovornost. Umjesto toga, postupanje prema takvim osobama prebacuje se u režim Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (ZZODS), čime se njihov pravni položaj značajno mijenja.⁸⁷ Sud dalje postupaju prema ZZODS-u, odlučujući o izricanju sigurnosnih mjera ako je potrebno, prisilnom smještaju u psihijatrijsku ustanovu ili eventualnom liječenju na slobodi, ovisno o opasnosti koju počinitelj predstavlja za društvo.⁸⁸ Dakle, odluka o smještaju ili liječenju ostaje u nadležnosti kaznenog suda, čime se osigurava kontinuitet u postupku.

Prije donošenja Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama 1997⁸⁹, pravni okvir za postupanje prema osobama s duševnim smetnjama bio je neadekvatan i zastario. Smještaj takvih osoba u psihijatrijske ustanove često se provodio bez sudske odluke, što je bilo u suprotnosti s Ustavom Republike Hrvatske, ali i međunarodnim standardima koji štite temeljna ljudska prava. Ovakva praksa rezultirala je čestim kršenjima prava na slobodu, budući da nije postojao formalni sudski mehanizam za odlučivanje o prisilnoj hospitalizaciji.⁹⁰

Novi zakon iz 1997. donio je međunarodno priznata načela zaštite prava osoba s duševnim smetnjama, formalno je reguliran postupak prisilne hospitalizacije što je isključilo pravnu prazninu u reagiranju prema nebrojivim osobama i omogućeno je njihovo izdvajanje iz kaznenopravne regulative.⁹¹ To je značilo da su počinitelji protupravnih djela, koji su u trenutku počinjenja bili nebrojivi, izlazili iz okvira kaznenog prava te su bili podvrgnuti mjerama građanskog suda. Međutim, implementacija tog zakona naišla je na mnoge prepreke. Jedan od glavnih problema bio je nepovjerenje između psihijatara i sudova. Za mnoge psihijatre novi zakon predstavljao je sumnju u njihov stručni rad, dok suci nisu bili dovoljno educirani o novim obvezama koje su proizašle iz ovog zakona. Osim toga, zakon je postavio visoke standarde za zaštitu prava osoba s duševnim smetnjama, ali praksa se nije mogla

⁸⁷ KZ, čl. 24., st. 3.

⁸⁸ KZ, čl. 24., st. 4.

⁸⁹ Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (dalje u tekstu: ZZODS/97), Narodne novine br. 111/97, 27/1998, 128/1999, 79/2002, 76/2014

⁹⁰ Tripalo, D., Nebrojivi počinitelji protupravnih djela u kaznenom pravu i sudskoj praksi Republike Hrvatske, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 38, br. 3, 2017., str. 1207.

⁹¹ Garašić, J.; Goreta, M.; Grđan, K.; Grozdanić, V.; Rokсандić Vidlička, S.; Škorić, M.; Tripalo, D.; Veselić I., Komentar Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Rijeka, 2015., str. 15.

prilagoditi tim standardima, što je dovelo do brojnih poteškoća.⁹² Nerazumijevanje zakona, birokratski pristup, te povećani troškovi dodatno su otežali primjenu zakona.⁹³

Kako bi se riješili ti problemi, zakon je izmijenjen 2002. godine.⁹⁴ Ove izmjene značajno su pojednostavile postupak prisilne hospitalizacije nebrojivih osoba te su vratile nadležnost kaznenim sudovima da nakon utvrđivanja nebrojivosti počinitelja, odlučuju o daljnjem postupku liječenja. Vještaci psihijatri mogu već u kaznenom postupku dati stručno mišljenje o potrebnom obliku liječenja, čime se izbjegava odugovlačenje postupka i neekonomičnost, što je bio veliki problem u prijašnjem sustavu.⁹⁵ Zakonska regulativa postupno je postajala sve više prilagođena potrebama modernog društva i zaštititi temeljnih ljudskih prava, što je osiguralo bolji pravni okvir za osobe s duševnim smetnjama, dok je istovremeno omogućeno da kazneni sudovi odlučuju o njihovom daljnjem liječenju.

U posljednje vrijeme, ključna tendencija koja se često povezuje s liječenjem osoba s duševnim smetnjama jest deinstitucionalizacija. Ovaj proces označava postupni prijelaz psihijatrijskih pacijenata iz institucionalnih okruženja, poput psihijatrijskih bolnica, u zajednicu, što uključuje obitelj ili posebne stambene zajednice namijenjene zajedničkom stanovanju više osoba. Cilj ove inicijative je osigurati adekvatnu skrb koja omogućava pacijentima da funkcioniraju u društvu. S vremenom je postalo očito da psihijatrijske bolnice, posebno u slučajevima prisilnih hospitalizacija, ne postižu očekivane rezultate. U takvim ustanovama pacijenti su često izloženi različitim oblicima ugrožavanja svojih temeljnih ljudskih prava, što je dodatno potaknulo potrebu za alternativnim rješenjima.⁹⁶ Ipak, ovaj proces suočava se s brojnim preprekama, kako na strani društva, tako i na strani pacijenata. Društvene prepreke uključuju financijske izazove, kao i kadrovske i organizacijske poteškoće. S druge strane, pacijenti se moraju prilagoditi novim uvjetima i načinu života izvan psihijatrijskih ustanova, što može biti osobito teško za one koji su dugo vremena proveli u takvim okruženjima. Stoga, deinstitucionalizacija zahtijeva sveobuhvatan pristup i suradnju različitih sektora kako bi se osigurala uspješna tranzicija i integracija osoba s duševnim smetnjama u društvo.

Takva tendencija je ostvarila doprinos i na novi Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama koji je donesen 2014. godine, a stupio je na snagu 2015. godine. Najvažnija novina u tom

⁹² Grozdanić, V.; Tripalo, D., Novosti u Zakonu o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 20, br. 2, 2013., str. 798.

⁹³ Garašić, J.; Goreta, M.; Grđan, K.; Grozdanić, V.; Roksandić Vidlička, S.; Škorić, M.; Tripalo, D.; Veselić I., Komentar Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Rijeka, 2015., str. 16.

⁹⁴ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Narodne novine, br. 079/2002

⁹⁵ Grozdanić, V.; Tripalo, D., Novosti u Zakonu o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 20, br. 2, 2013.

⁹⁶ Grozdanić, V.; Rittossa, D., Prava osoba s duševnim smetnjama u psihijatrijskim ustanovama u Republici Hrvatskoj – empirijska analiza, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 38, br. 3, 2017., str. 949.

zakonu bila je ponovno uvođenje liječenja na slobodi.⁹⁷ Ovim korakom omogućena je primjena načela razmjernosti, koja zahtijeva da stupanj ograničenja temeljnih prava nebrojivih bude usklađen sa stupnjem njihove opasnosti. Promjena prepoznaje važnost individualnog pristupa, omogućavajući nebrojivim osobama da se liječe izvan psihijatrijskih ustanova, što može doprinijeti njihovoj reintegraciji u društvo.

Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama propisuje temeljna načela zaštite prava osoba s duševnim smetnjama te uvjete za primjenu mjera i postupanje prema takvim osobama polazeći od suvremenih medicinskih spoznaja, prakse ESLJP-a i Ustavnog suda RH.⁹⁸ Naglašava pravo na zdravstvenu skrb, jednakost u uvjetima liječenja te ograničenje sloboda samo kada je to nužno za zaštitu osobe ili drugih. Zakon posebno ističe važnost zaštite dostojanstva osoba s duševnim smetnjama te sprječavanje svih oblika zlostavljanja. Dijagnoze moraju biti zasnovane na međunarodno priznatim klasifikacijama, a svaki prisilni smještaj u psihijatrijsku ustanovu podliježe sudskom nadzoru s posebnim naglaskom na hitnost postupaka.⁹⁹

Kao što je već naglašeno, na nebrojivu osobu kojoj je sud u kaznenom postupku odredio prisilni smještaj u psihijatrijsku ustanovu ili liječenje na slobodi primjenjuju se odredbe ovog zakona.¹⁰⁰ Dakle, takvi oblici psihijatrijskih liječenja ne predstavljaju kaznenopravnu sankciju, već su uvjeti za njihovo određivanje, kao i postupak provođenja te trajanje propisani Glavom VII. Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama.¹⁰¹

Prema članku 51. ZZODS-a, sud u kaznenom postupku će odrediti prisilni smještaj nebrojive osobe u psihijatrijsku ustanovu, odnosno psihijatrijsko liječenje na slobodi, ako na temelju mišljenja vještaka psihijatra utvrdi da postoji vjerojatnost ponovnog počinjenja težeg kaznenog djela zbog težih duševnih smetnji, i to upravo onih zbog kojih je nastupila nebrojivost.¹⁰² Kao prvi uvjet, ističe se postojanje opasnosti od ponovnog počinjenja kaznenih djela koja su određena kao teža. Napušteno je određenje težine iz ZZODS/97, koji je u članku 44., stavak 2., naveo da se radi o djelu za koje je zapriječena kazna zatvora u trajanju od najmanje tri godine. Ocjena težine djela predmet je mišljenja vještaka psihijatra. Drugi uvjet je da su uzrok takve

⁹⁷ ZZODS, čl. 51, st. 2.

⁹⁸ Garašić, J.; Goreta, M.; Grđan, K.; Grozdanić, V.; Roksandić Vidlička, S.; Škorić, M.; Tripalo, D.; Veselić I., Komentar Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Rijeka, 2015., str. 22.

⁹⁹ ZZODS, čl. 6-čl. 13.

¹⁰⁰ ZZODS, čl. 50.

¹⁰¹ Garašić, J.; Goreta, M.; Grđan, K.; Grozdanić, V.; Roksandić Vidlička, S.; Škorić, M.; Tripalo, D.; Veselić I., Komentar Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Rijeka, 2015., str. 175.

¹⁰² ZZODS, čl.51. st .1. i st. 2.

opasnosti teže duševne smetnje¹⁰³, zbog kojih je nastupila neubrojivost osobe što se također utvrđuje na temelju nalaza i mišljenja vještaka psihijatra.¹⁰⁴ Ukoliko okolnosti to dopuštaju, odnosno ako se smatra da je to dovoljno za otklanjanje opasnosti od ponovnog počinjenja težeg kaznenog djela, prednost treba dati liječenju na slobodi.¹⁰⁵ Određivanje te mjere zapravo služi kao upozorenje neubrojivoj osobi da će biti prisilno smještena u psihijatrijsku ustanovu ako do određenog dana ne započne liječenje na slobodi.¹⁰⁶ Ipak, u slučaju da to nije dovoljno za otklanjanje opasnosti, odredit će se prisilni smještaj. Mišljenje o obliku liječenja daje također vještak psihijatar na temelju medicinskih kriterija i prilika u kojima ta osoba živi.¹⁰⁷

Važno je napomenuti da, bez obzira na to je li riječ o prisilnom smještaju ili liječenju na slobodi, liječenje se uvijek određuje na rok od šest mjeseci.¹⁰⁸ Trajanje prisilnog smještaja, prema važećem ZZODS-u, vezano je uz gornju granicu kazne propisane za protupravno djelo koje je neubrojiva osoba počinila, a trajanje liječenja na slobodi ograničeno je na rok od pet godina, računajući od početka liječenja.¹⁰⁹ Postoji i mogućnost zamjene institucionalnog tretmana izvaninstitucionalnim i obratno. To omogućava prilagodbu tretmana u svakom trenutku, u skladu s aktualnom ocjenom stupnja opasnosti počinitelja i njegove spremnosti na suradnju u planiranom tretmanu.¹¹⁰ Psihijatrijska ustanova uvijek može sudu podnijeti prijedlog za otpust prisilno smještene neubrojive osobe ili prijedlog za zamjenu tog oblika liječenjem na slobodi. Neubrojiva osoba, njen zakonski zastupnik ili odvjetnik to mogu učiniti jednom u šest mjeseci.¹¹¹

Nakon pravomoćnosti utvrđujuće presude, kojom je određen prisilni smještaj, odnosno psihijatrijsko liječenje na slobodi, prvostupanjski kazneni sud dostavlja tu presudu županijskom sudu nadležnom prema mjestu prebivališta ili boravišta neubrojive osobe.¹¹² Županijski sud će odmah, a najkasnije u roku od tri dana od primitka te presude rješenjem

¹⁰³ Prema Zakonu o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, teže duševne smetnje definirane su kao one koje po svojoj naravi ili intenzitetu ograničavaju ili otežavaju psihičke funkcije osobe, zbog čega je potrebna psihijatrijska pomoć, ZZODS, čl. 3., st.1., toč. 17.

¹⁰⁴ Više u: Garašić, J.; Goreta, M.; Grđan, K.; Grozdanić, V.; Roksandić Vidlička, S.; Škorić, M.; Tripalo, D.; Veselić I., Komentar Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Rijeka, 2015., str. 46.

¹⁰⁵ Garašić, J.; Goreta, M.; Grđan, K.; Grozdanić, V.; Roksandić Vidlička, S.; Škorić, M.; Tripalo, D.; Veselić I., Komentar Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Rijeka, 2015., str. 178.

¹⁰⁶ ZZODS, čl. 51, st. 2.

¹⁰⁷ Garašić, J.; Goreta, M.; Grđan, K.; Grozdanić, V.; Roksandić Vidlička, S.; Škorić, M.; Tripalo, D.; Veselić I., Komentar Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Rijeka, 2015., str. 178.

¹⁰⁸ ZZODS, čl. 51., st. 1. i st. 2.

¹⁰⁹ ZZODS, čl. 56., st. 1. i st. 2.

¹¹⁰ Garašić, J.; Goreta, M.; Grđan, K.; Grozdanić, V.; Roksandić Vidlička, S.; Škorić, M.; Tripalo, D.; Veselić I., Komentar Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Rijeka, 2015., str. 192.

¹¹¹ ZZODS, čl. 58., st. 3.

¹¹² ZZODS, čl. 53., st. 1.

odrediti psihijatrijsku ustanovu u kojoj će neubrojiva osoba biti smještena, odnosno psihijatrijsku ustanovu u kojoj će se provoditi psihijatrijsko liječenje na slobodi.¹¹³

Sud će se prilikom odabira psihijatrijske ustanove s liste koju određuje ministar nadležan za poslove zdravlja prije svega voditi stupnjem opasnosti neubrojive osobe i sigurnosnim uvjetima u psihijatrijskoj ustanovi.¹¹⁴ Ako više ustanova ispunjava takve kriterije, sud će se prilikom odabira voditi blizinom prebivališta, odnosno boravišta neubrojive osobe.¹¹⁵

¹¹³ ZZODS, čl. 53., st. 2.

¹¹⁴ ZZODS, čl. 53., st. 2. i st. 3.

¹¹⁵ ZZODS, čl. 3., st. 1., toč. 7.

4. Položaj nebrojivih počinitelja u praksi

Obrana nebrojivošću često izaziva burne rasprave u javnosti. Istraživanje Silvera i suradnika iz 1994. provedeno u SAD-u pokazalo je da postoji protivljenje javnosti prema ideji da pojedinac može biti oslobođen krivnje zbog duševnog oboljenja.¹¹⁶ Takve oslobađajuće presude pridonose nepovjerenju javnosti u pravni sustav i stvaranju dojma da je obrana nebrojivošću pristrana.¹¹⁷

Za potrebe ovog istraživanja odabrano je osam kaznenih presuda iz hrvatskog pravnog sustava prikupljenih putem portala IUS-Info.¹¹⁸ Presude su odabrane prema sljedećim kriterijima: analizirana su dva slučaja za svaku od četiri kategorije počinitelja prema stupnju ubrojivosti (nebrojivi, bitno smanjeno ubrojivi, smanjeno ubrojivi i samoskrivljeno nebrojivi). U svakoj je kategoriji obrađen jedan slučaj kaznenog djela protiv osobne slobode i jedan slučaj kaznenog djela protiv života i tijela. Odabir se temelji na prikazu relevantnih primjera iz prakse, pri čemu je posebna pozornost posvećena načinima na koje određeno duševno stanje utječe na procesne posljedice i odgovornost počinitelja.

Analiza se oslanja na odredbe Kaznenog zakona Republike Hrvatske, nalaze i mišljenja psihijatrijskih vještaka i sudsku praksu, te nastoji prikazati način na koji sudovi primjenjuju ove institute u praksi. Poseban naglasak stavlja se na odnos između psihijatara i sudova. Cilj je istražiti kako različiti stupnjevi ubrojivosti utječu na kaznenu odgovornost, uz osvrt na pravosudne izazove u balansiranju između očuvanja pravde i osiguravanja adekvatnog tretmana duševno oboljelih počinitelja.

¹¹⁶ Silver, E., Cirincione, C. i Steadman, H. J., Demythologizing Inaccurate the Insanity Defense, *Law and Human Behavior*, vol. 18, br. 1, 1994.

¹¹⁷ Vitacco, M. J., Malesky Jr., L. A., Erickson, S., Leslie, W., Croysdale, A. i Bloechl, A., Measuring Attitudes toward the Insanity Defense in Venirepersons: Refining the IDA-R in the Evaluation of Juror Bias, *International Journal of Forensic Mental Health*, vol. 8, br. 1, 2009. vol. 8, br. 1, 2009., str. 62.-70.

¹¹⁸IUS-INFO, dostupno na: <https://www.iusinfo.hr/>

4.1. Neubrojivost

4.1.1. Kazneno djelo protiv osobne slobode

U prvom analiziranom kaznenom predmetu, vođenom na Općinskom sudu u Osijeku¹¹⁹, optuženik S. S. suočen je s optužbom za kazneno djelo prijetnje.¹²⁰ Prema optužnici, u razdoblju od 5. do 11. rujna 2023., S. S. je putem društvene mreže “Facebook” u više navrata slao prijeteće poruke oštećenici K. L., navodeći da će joj nauditi i da planira počinuti nasilje. Prijetnje su bile izrazito uznemirujuće i sadržavale su izjave poput: “možda ću ubiti, ali moram biti pametan s time, vrijeme dolazi da se učini nekoga da moli za svoj život.” Oštećenica je zbog toga podnijela prijavu policiji, izražavajući strah za vlastitu sigurnost. Optuženik je od ranije poznat pravosudnim tijelima zbog nametljivog ponašanja i prijetnji prema istoj oštećenici, a mjere opreza zabrane približavanja i uspostavljanja kontakta s njom koje su mu bile ranije izrečene nisu bile učinkovite u sprečavanju njegovog daljnjeg uznemiravanja.¹²¹ Oštećenica je opisala kako je optuženik uporno otvarao nove Facebook profile kako bi nastavio slati prijeteće poruke, a dodatno je spominjao i njezinu smrt te osvetu, što ju je dovelo u stanje stalnog straha.

U dokaznom postupku, sud je proveo ispitivanje optuženika te svjedoka, uključujući oštećenicu i drugu svjedokinju, kojoj je optuženik također slao neželjene poruke. Na temelju svjedočenja, sud je utvrdio da je optuženik svojim ponašanjem ostvario sva objektivna obilježja kaznenog djela prijetnje iz Kaznenog zakona, ali je pitanje ubrojivosti u ovom slučaju bilo ključno za konačnu odluku o odgovornosti. Sud je naložio vještačenje kako bi se utvrdilo duševno stanje optuženika u vrijeme počinjenja kaznenog djela. Nalaz i mišljenje vještaka, pokazali su da je optuženik bolovao od paranoidne shizofrenije te da se u vrijeme počinjenja kaznenog djela nalazio u akutnom psihotičnom stanju. Prema nalazu vještaka, optuženik nije bio sposoban shvatiti značenje svojih postupaka niti njima upravljati. Vještak je također naglasio da optuženik nije raspravno sposoban, tj. nije u mogućnosti shvatiti smisao sudskog postupka niti u njemu aktivno sudjelovati. Uz to, procijenjeno je da postoji visoka razina opasnosti od ponavljanja sličnih ili težih kaznenih djela u budućnosti, s obzirom na optuženikovo trajno psihičko stanje.

¹¹⁹ Općinski sud u Osijeku, K-746/2023-11, od 22. prosinca 2023.

¹²⁰ KZ, čl. 139., st. 2.

¹²¹ K-746/2023-11, str. 3.

Na temelju tih nalaza, sud je utvrdio da optuženik, iako je počinio kazneno djelo prijetnje, prema članku 24. Kaznenog zakona¹²² nije kazneno odgovoran zbog neubrojivosti. Slijedom toga, sud je, procijenivši da postoji opasnost od počinjenja težeg kaznenog djela, donio odluku o mjeri prisilnog smještaja optuženika u psihijatrijsku ustanovu u trajanju od šest mjeseci, u skladu s odredbama Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama.¹²³ Ova mjera izrečena je kako bi se osigurala zaštita od potencijalno opasnog ponašanja optuženika, a pritom je naglašeno da će se njegovo stanje redovito procjenjivati tijekom smještaja, s mogućnošću produljenja ove mjere ukoliko se procijeni da je to nužno.¹²⁴

Ovaj slučaj prikazuje nekoliko problema koji se javljaju u postupcima protiv osoba s teškim duševnim smetnjama. Prvo, iako je optuženiku ranije izrečena mjera zabrane uspostavljanja kontakta, ona se pokazala neučinkovitom jer je optuženik nastavio uznemiravati oštećenicu putem novih društvenih mreža. To otvara pitanje efikasnosti postojećih preventivnih mjera u sprječavanju ponovnog počinjenja kaznenih djela od strane osoba s psihičkim poremećajima. Kao potencijalno rješenje, mogla bi se razmotriti zabrana pristupa internetu, čime bi se smanjila mogućnost uznemiravanja putem digitalnih platformi. Drugo, postavlja se pitanje dugoročnog tretmana takvih osoba u pravnom sustavu, s obzirom na to da je prisilni smještaj ne pruža dugoročno rješenje za rehabilitaciju ni za sigurnost zajednice.

4.1.2. Kazneno djelo protiv života i tijela

U sljedećem kaznenom predmetu vođenom na Općinskom sudu u Zlataru¹²⁵, optuženik Z. P. bio je optužen za kazneno djelo tjelesne ozljede prema članku 117. stavku 3. Kaznenog zakona.¹²⁶ Incident se dogodio 7. siječnja 2022. u obiteljskoj kući, kada je optuženik, uslijed ovisnosti o alkoholu i razvijenog psihoorganskog sindroma, napao svoju majku M. P. u psihotičnoj epizodi s paranoidno-halucinatornim simptomima. Optuženik je majku udario šakama po glavi i prsima, gušio je te joj čupao kosu, uslijed čega je zadobila tjelesne ozljede u obliku oguljotina na licu, nosu, bradi i prsima. Napad je doveo do toga da je oštećenica pobjegla do susjeda, koji je pozvao njezinu kćer da je odvede liječniku, zbog čega je incident prijavljen nadležnim službama. Optuženik Z. P., umirovljeni konobar s poviješću ovisnosti o alkoholu,

¹²² KZ, čl. 24

¹²³ ZZODS, čl. 51., st. 1.

¹²⁴ K-746/2023-11, str. 2.

¹²⁵ Općinski sud u Zlataru, K-216/2022-38, od 02. svibnja 2023.

¹²⁶ KZ, čl. 117., st. 3.

ranije nije bio osuđivan za kaznena djela, ali je imao evidentirane medicinske zapise o svom duševnom stanju.

Tijekom postupka, sud je proveo dokaze uključujući medicinsku dokumentaciju o ozljedama oštećenice te nalaze sudskih vještaka, koji su potvrdili da je optuženik bio u stanju neubrojivosti u trenutku napada. Nalaz i mišljenje vještaka psihijatra, pokazali su da optuženik boluje od teškog psihoorganskog sindroma koji je nastao uslijed dugogodišnje ovisnosti o alkoholu. Zbog tih psihičkih problema, optuženik je razvio akutnu psihotičnu epizodu koja je bila obilježena paranoidno-halucinatornim simptomima, što ga je učinilo nesposobnim da shvati značenje svojih radnji ili da njima upravlja. Vještakinja je procijenila da je u vrijeme počinjenja kaznenog djela optuženik bio u stanju potpune neubrojivosti, a kasnija medicinska dokumentacija potvrdila je da se radi o trajnom duševnom poremećaju s povremenim pogoršanjima uzrokovanim zlouporabom alkohola.¹²⁷ Unatoč početnoj preporuci za prisilni smještaj u psihijatrijsku ustanovu, vještakinja je, nakon dodatnih pregleda i nove medicinske dokumentacije, zaključila da bi psihijatrijsko liječenje na slobodi bilo dovoljno za otklanjanje opasnosti koju optuženik predstavlja. Prema procjeni vještakinje, redovito liječenje pod nadzorom stručnjaka moglo bi pomoći u stabiliziranju njegovog stanja, bez potrebe za dugotrajnim prisilnim smještajem.¹²⁸ Ova promjena u preporuci pokazuje kako se medicinski tretmani i terapije mogu prilagoditi ovisno o razvoju zdravstvenog stanja pacijenta, što je sud prihvatio kao relevantno za donošenje presude.

Nakon što je proveden dokazni postupak, sud je utvrdio da je optuženik Z. P. počinio kazneno djelo tjelesne ozljede prema članku 117. stavku 2. Kaznenog zakona¹²⁹, no da je bio u stanju neubrojivosti u skladu s člankom 24. Kaznenog zakona¹³⁰, zbog čega nije mogao biti kazneno odgovoran. Umjesto izricanja kazne, sud je odlučio primijeniti preporučenu mjeru psihijatrijskog liječenja na slobodi u trajanju od šest mjeseci.¹³¹ Optuženik je upozoren da će, u slučaju nepoštivanja uvjeta liječenja na slobodi, biti smješten u psihijatrijsku ustanovu, sukladno Zakonu o zaštiti osoba s duševnim smetnjama.¹³²

Sud je u ovom predmetu morao procijeniti koliko je liječenje na slobodi primjereno za osobu koja može postati opasna za svoju okolinu zbog svoje ovisnosti i psihičkog stanja. U ovom slučaju, sud je zaključio da je liječenje na slobodi primjereno, no njegova dugoročna

¹²⁷ K-216/2022-38, str. 5.

¹²⁸ K-216/2022-38, str. 5.

¹²⁹ KZ, čl. 117., st. 2.

¹³⁰ KZ, čl. 24.

¹³¹ K-216/2022-38, str. 2.

¹³² ZZODS, čl. 51., st. 2.

učinkovitost tek treba biti potvrđena kroz nadzor i daljnju evaluaciju stanja optuženika. Osim toga, oštećenica, majka optuženika, preminula je prije nego što je mogla svjedočiti na sudu, što je dodatno otežalo postupak. Njena želja da ne svjedoči protiv svog sina pokazuje emocionalnu kompleksnost takvih slučajeva, gdje su počinitelji često bliske osobe žrtava.

4.2. Bitno smanjena ubrojivost

4.2.1. Kazneno djelo protiv osobne slobode

U kaznenom predmetu vođenom na Općinskom kaznenom sudu u Zagrebu¹³³, optuženik F. H. bio je optužen za dva kaznena djela protiv osobne slobode: nametljivo ponašanje prema članku 140. stavku 2. Kaznenog zakona¹³⁴ i prijetnju prema članku 139. stavku 3. Kaznenog zakona.¹³⁵ Kaznena djela su počinjena na štetu bivše djevojke T. B., koja je osoba s teškoćama u razvoju. Optuženik je u razdoblju od 2. do 29. siječnja 2020. godine, unatoč protivljenju oštećenice, ustrajno nastojao obnoviti njihovu vezu. Svakodnevno ju je nazivao i slao poruke, ponekad i do 80 poruka i poziva dnevno, unatoč tome što ga je blokirala na društvenim mrežama i zatražila da prestane s kontaktiranjem. Optuženik je pratio oštećenicu po gradu, a 27. siječnja 2020. ušao je za njom u tramvaj te joj prišao, govoreći da ju želi vidjeti. Oštećenica se povukla, no optuženik ju je slijedio, obgrlio ju rukama, pokušao spriječiti njezin odlazak, te ju je čak ošamario po licu. Tek nakon što je oštećenica počela plakati i vrištati, prolaznik je uspio prekinuti daljnje postupanje optuženika. Optuženik je 29. siječnja iste godine ponovno prijetio oštećenici putem Facebook poruka, tvrdeći da će ju “polomiti” i da će ju dočekati na poslu, što je kod oštećenice izazvalo ozbiljan strah i uznemirenost.

Tijekom postupka, optuženik je priznao krivnju za kaznena djela koja su mu stavljena na teret, a sud je proveo dokazni postupak u kojem su uzeti u obzir brojni dokazi, uključujući medicinsku dokumentaciju oštećenice te nalaz i mišljenje sudskog vještaka psihijatra. Sud je uzeo u obzir i strukturu ličnosti optuženika, koja je prema nalazima vještaka psihijatra obilježena nestabilnošću, impulzivnošću i niskim intelektualnim kapacitetima. Optuženikovo intelektualno funkcioniranje bilo je na donjoj granici granične intelektualne razine, a kod njega su bile prisutne promjene u duševnom stanju povezane s početnim psihoorganskim sindromom, koje su posljedica oštećenja cerebralnog sustava. Zbog ovih promjena, vještak je zaključio da

¹³³ Općinski kazneni sud u Zagrebu, K-872/2020-140, od 11. ožujka 2024.

¹³⁴ KZ, čl. 140., st. 2.

¹³⁵ KZ, čl. 139., st. 3.

je optuženik bio bitno smanjeno ubrojiv u trenutku počinjenja kaznenih djela, tj. njegova sposobnost razumijevanja značenja postupaka i upravljanja svojim djelovanjem bila je značajno smanjena, ali ne potpuno isključena.¹³⁶ Sud je utvrdio da je optuženik počinio kazneno djelo nametljivog ponašanja kao i kazneno djelo prijetnje, ali je, s obzirom na nalaz vještaka, zaključeno da je optuženik bio bitno smanjeno ubrojiv u vrijeme počinjenja djela, što je uzeto kao olakotna okolnost. Na temelju članka 51. Kaznenog zakona¹³⁷, optuženiku je izrečena jedinstvena kazna zatvora u trajanju od 10 mjeseci, koja je potom zamijenjena uvjetnom osudom s rokom provjeravanja od četiri godine, pod uvjetom da u tom razdoblju ne počini novo kazneno djelo.¹³⁸ Prilikom odmjeravanja kazne, sud je uzeo u obzir priznanje krivnje optuženika, njegovu svijest o neprihvatljivosti vlastitog ponašanja, te njegovu volju da snosi posljedice. Sud je zaključio da je počinjenje kaznenih djela predstavljalo eksces u inače urednom životu optuženika, koji nije ranije bio osuđivan za kaznena djela. No, otegotna okolnost bila je ta što je optuženik nakon počinjenja ovih kaznenih djela pravomoćno osuđen zbog prijetnji prema bivšoj djevojci, što je sud ocijenio kao potvrdu njegove impulzivnosti i poteškoća u prihvaćanju prekida intimnih odnosa. Iako je vještak psihijatar preporučio izricanje mjere obveznog psihijatrijskog liječenja, sud tu mjeru nije mogao izreći jer državni tužitelj nije izmijenio optužnicu kako bi predložio tu mjeru do završetka dokaznog postupka, što je bila procesna prepreka. Sud je, međutim, u presudi jasno istaknuo da bi psihijatrijsko liječenje bilo primjereno, no zbog proceduralnih razloga nije moglo biti izrečeno u okviru ovog postupka.¹³⁹ Ovaj slučaj naglašava izazove pravnog sustava u tretiranju osoba s bitno smanjenom ubrojivošću. Iako je optuženik bio svjestan svojih postupaka, njegova sposobnost kontrole i razumijevanja posljedica bila je značajno smanjena zbog psihičkih problema. Odluka o uvjetnoj osudi, uzimajući u obzir njegovu bitno smanjenu ubrojivost, postavlja pitanja o dugoročnim rješenjima za sprječavanje ponavljanja sličnih kaznenih djela. Sud je pokušao uravnotežiti zaštitu društva s potrebom da optuženik bude pod nadzorom i liječen, ali ne i strogo kažnjen s obzirom na olakotne okolnosti.

¹³⁶ K-872/2020-140, str. 4.

¹³⁷ KZ, čl. 51.

¹³⁸ K-872/2020-140, str. 2., str. 3.

¹³⁹ K-872/2020-140, str. 5.

4.2.2. Kazneno djelo protiv života i tijela

U kaznenom predmetu vođenom na Općinskom sudu u Osijeku¹⁴⁰, optuženik I. V. optužen je za tri kaznena djela, uključujući prijetnje prema bivšoj partnerici L. K. prema članku 139. stavku 3. Kaznenog zakona¹⁴¹ i tjelesnu ozljedu prema članku 117. stavku 2. KZ/11¹⁴². Incidenti su se dogodili 11. siječnja 2023. godine, kada je optuženik, nezadovoljan što je njegova bivša djevojka provjeravala informacije o njegovoj majci na aplikaciji „Viber“, prvo udario mobitelom oštećenicu u glavu, a zatim joj uputio niz prijetnji, govoreći da će je pretvoriti u gulaš i prijeteci njezinim bliskim osobama. Ove riječi izazvale su kod oštećenice snažan osjećaj straha za vlastiti život, s obzirom na prethodna iskustva nasilja koje je imala s optuženikom.

U postupku je razmatrana medicinska dokumentacija te su ispitani svjedoci i oštećenica. Optuženik je priznao krivnju, a tijekom postupka provedeno je vještačenje koje je pokazalo da je optuženik u trenutku počinjenja kaznenih djela bio u stanju bitno smanjene ubrojivosti. Prema nalazima vještaka, njegova sposobnost razumijevanja i upravljanja vlastitim ponašanjem bila je značajno smanjena zbog organskih promjena u duševnom statusu, što je rezultiralo njegovom impulzivnošću i nezrelim ponašanjem. Vještak je također naglasio da optuženik zbog svog stanja nije mogao shvatiti puni značaj svojih postupaka, a sud je ove nalaze uzeo u obzir prilikom izricanja presude.¹⁴³

Sud je utvrdio da je optuženik počinio kazneno djelo prijetnje kao i tjelesnu ozljedu.

Na temelju članka 51. Kaznenog zakona¹⁴⁴, sud je odlučio izreći jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od jedne godine i osam mjeseci, uz uvjetnu osudu od deset mjeseci, što znači da će se kazna izvršiti samo ako optuženik ne počini novo kazneno djelo u roku od tri godine. Uz to, sud je izrekao sigurnosnu mjeru obveznog psihosocijalnog tretmana, ističući potrebu za liječenjem zbog opasnosti od ponovnog počinjenja kaznenih djela.¹⁴⁵ Sud je istaknuo da je ovakvo ponašanje uzrokovano ne samo emocionalnom nestabilnošću optuženika, već i njegovim teškoćama u prihvaćanju prekida intimnog odnosa s oštećenicom, što je dodatno otežano njegovim duševnim zdravstvenim problemima.

Iako je optuženik priznao krivicu, pitanje rehabilitacije i mogućeg ponavljanja nasilničkog ponašanja ostaje ključno. Odluka o uvjetnoj osudi s praćenjem tijekom narednih godina ima za

¹⁴⁰ Općinski sud u Osijeku, K-201/2023-17, od 15. svibnja 2023.

¹⁴¹ KZ, čl. 130., st. 3.

¹⁴² KZ, čl. 117., st. 2.

¹⁴³ K-201/2023-17, str. 5.

¹⁴⁴ KZ, čl. 51.

¹⁴⁵ K-201/2023-17, str. 3.- 4.

cilj osigurati da se optuženik suoči s posljedicama svog ponašanja, ali i pružiti priliku za liječenje i rehabilitaciju.

4.3. Smanjena ubrojivost

4.3.1. Kazneno djelo protiv osobne slobode

U predmetu Županijskog suda u Osijeku¹⁴⁶, sud je odlučivao o žalbi optuženice J. J., koja je proglašena krivom zbog kaznenog djela protiv osobne slobode – prijetnje¹⁴⁷. Prema presudi, optuženica je u više navrata uputila ozbiljne prijetnje oštećenici V. Š., izjavljujući da će je ubiti. Sud je utvrdio da su riječi koje je izgovorila bile objektivno podobne izazvati strah i uznemirenost kod oštećenice, čime su ispunjeni svi objektivni i subjektivni elementi kaznenog djela prijetnje. Iako se optuženica branila tvrdeći da nije bila svjesna svojih postupaka i da je zapravo izgovorila “ubiti ću se”, a ne “ubiti ću je”, sud nije prihvatio tu obranu s obzirom na dosljedne iskaze svjedoka koji su potvrdili prijetnju oštećenici. Tijek postupka jasno je pokazao da je prvostupanjski sud pravilno utvrdio činjenično stanje, temeljeno na iskazima oštećenice i svjedoka, uključujući osobu koja je izravno čula prijetnju telefonskim putem. Osim toga, sud se oslonio na raniju kaznenu povijest optuženice, koja je već bila osuđivana za istovrsna kaznena djela prijetnji prema službenim osobama, čime je ojačana argumentacija o ozbiljnosti njezinih namjera.

Posebno značajan element ovog predmeta bio je nalaz i mišljenje sudskog vještaka, koji je procijenio duševno stanje optuženice u trenutku počinjenja kaznenog djela. Prema mišljenju psihijatrijskog vještaka, optuženica je u trenutku izvršenja prijetnje bila smanjeno ubrojiva, na granici bitno smanjene ubrojivosti. Ključni faktor koji je utjecao na njezino duševno stanje bila je visoka razina alkoholiziranosti. Vještak je naglasio da smanjena ubrojivost ne znači potpunu nesposobnost razumijevanja ili upravljanja vlastitim postupcima, već smanjenu sposobnost kontrole, što je sud uzelo u obzir pri donošenju presude.¹⁴⁸

Na temelju ovog nalaza, sud je zaključio da je optuženica bila svjesna svojih postupaka i da je djelovala s namjerom uputiti prijetnju. Presuda je u konačnici potvrdila prvostupanjsku odluku Općinskog suda u Varaždinu, prema kojoj je optuženica osuđena na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od jedne godine i četiri mjeseca. Također, sud je opozvao djelomičnu uvjetnu osudu

¹⁴⁶ Županijski sud u Osijeku, Kž-470/2023-4, od 27. listopada 2023.

¹⁴⁷ Sukladno KZ, čl. 139., st. 3. u vezi st. 2.

¹⁴⁸ Kž-470/2023-4, str. 2.

koja joj je bila ranije izrečena, čime je ukupan period zatvorske kazne postao dulji. Opoziv djelomične uvjetne osude bio je opravdan jer su prethodne mjere uvjetnih osuda, izrečene u dva navrata, bile nedjelotvorne u prevenciji daljnjeg inkriminirajućeg ponašanja optuženice.¹⁴⁹ Posebnosti ovog predmeta uključuju činjenicu da je sud, osim izricanja zatvorske kazne, odlučio primijeniti i sigurnosnu mjeru obveznog liječenja od ovisnosti o alkoholu, sukladno članku 69. Kaznenog zakona¹⁵⁰. Ova mjera je uvedena jer je psihijatrijski nalaz jasno ukazao na to da je optuženica dugogodišnja ovisnica o alkoholu, te da je alkohol značajno pridonio njenom delikventnom ponašanju.¹⁵¹

Međutim, sud se također suočio s određenim izazovima prilikom procjene stupnja ubrojivosti optuženice. S obzirom na to da je vještak naveo smanjenu ubrojivost na granici s bitno smanjenom ubrojivošću, bilo je potrebno pažljivo razmotriti u kojoj mjeri je optuženica bila sposobna postupati s namjerom. Iako je obrana tvrdila da optuženica zbog alkoholiziranosti nije mogla kontrolirati svoje postupke, sud je procijenio da su svi relevantni elementi, uključujući raniju povijest prijetnji i iskaze svjedoka, dovoljno jasni da potvrde kako je optuženica bila svjesna svojih riječi i njihovog potencijalnog učinka. Zaključno, ovaj predmet ilustrira kompleksnost slučajeva u kojima duševno stanje počinitelja igra ključnu ulogu u kaznenom postupku. Smanjena ubrojivost optuženice nije bila dovoljna da isključi njezinu kaznenu odgovornost, ali je utjecala na odluku o vrsti i težini sankcije.

4.3.2. Kazneno djelo protiv života i tijela

U predmetu Županijskog suda u Sisku¹⁵², sud je odlučivao o kaznenom djelu teške tjelesne ozljede s posljedicom smrti, prema članku 120. Kaznenog zakona Republike Hrvatske.¹⁵³ Optuženik Z. K. što je 18. kolovoza 2020., u obiteljskoj kući, pod utjecajem alkohola (koncentracija od 2,58 g/kg), fizički napao svog oca Z. K. udarajući ga šakama i nogama, nanijevši mu višestruke tjelesne ozljede glave i prsnog koša, koje su dovele do teških posljedica. Zbog tih ozljeda, žrtva je razvila upalu pluća i preminula.

Tijek postupka bio je iscrpan, a ključne su bile činjenice da su optuženik i žrtva kritičnog dana zajedno konzumirali alkohol i verbalno se sukobili, što je kulminiralo fizičkim napadom. Optuženik je priznao da je udario oca, ali je tvrdio da je to učinio u samoobrani. Iako je priznao

¹⁴⁹ Kž-470/2023-4, str. 2.

¹⁵⁰ KZ, čl. 69.

¹⁵¹ Kž-470/2023-4, str. 2

¹⁵² Županijski sud u Sisku, K-1/2021-24, od 23. ožujka 2021.

¹⁵³ KZ, čl. 120.

nanošenje tjelesnih ozljeda, poricao je odgovornost za smrtnu posljedicu, tvrdeći da je njegov otac bio bolestan i slab zbog ciroze jetre i drugih zdravstvenih problema.

Nalaz i mišljenje vještaka sudskog medicinskog vještaka bili su ključni za razumijevanje mehanizma ozljeda i njihovih posljedica. Vještak je utvrdio da su ozljede koje je optuženik nanio svom ocu, osobito krvarenje ispod moždane ovojnice i nagnječenje mozga, bile izravno odgovorne za kasniji razvoj upale pluća i smrt žrtve. Prema mišljenju vještaka, napad je bio težak i intenzivan, a žrtva je bila u potpuno nepovoljnijem položaju, jer je zbog svog zdravstvenog stanja, starosti i pijanstva bila fizički mnogo slabija od optuženika. Iako je žrtva bolovala od ciroze jetre, vještak je naglasio da je ta bolest bila u kompenziranoj fazi i nije imala odlučujući utjecaj na smrtni ishod.

Psihijatrijski vještak u svom je nalazu naveo da je optuženik dugogodišnji ovisnik o alkoholu s dijagnozom organskog psihosindroma, epilepsije i poremećaja ličnosti disocijalnog tipa. Vještak je zaključio da su optuženikove sposobnosti razumijevanja svojih postupaka i upravljanja svojom voljom bile smanjene, ali ne bitno smanjene, što znači da optuženik nije bio neubrojiv, već smanjeno ubrojiv.¹⁵⁴ Ova smanjena ubrojivost uzeta je u obzir prilikom određivanja kazne, ali nije utjecala na zaključak o njegovoj kaznenoj odgovornosti. Presuda je bila jasna, sud je utvrdio da je optuženik počinio kazneno djelo teške tjelesne ozljede s posljedicom smrti iz članka 120. Kaznenog zakona. Optuženik je s namjerom teško tjelesno ozlijedio svog oca, svjestan da napada slabiju i bolesnu osobu, i bio je svjestan mogućnosti da žrtva pretrpi ozbiljne posljedice po život. No, unatoč toj svijesti, optuženik je lakomisleno vjerovao da smrtni ishod neće nastupiti, što je sud okarakterizirao kao svjesni nehaj. Zbog toga je optuženik osuđen na kaznu zatvora u trajanju od pet godina, a sud mu je također izrekao sigurnosnu mjeru obveznog liječenja od ovisnosti o alkoholu u trajanju od tri godine.¹⁵⁵

Smanjena ubrojivost optuženika nije isključila njegovu odgovornost, već je samo utjecala na visinu kazne, jer je sud uzeo u obzir činjenicu da je optuženik bio u stanju pijanosti, što je dodatno pojačalo njegove nasilne impulse. Ovaj slučaj pokazuje složenost kaznenopravnog sustava kada se radi o nasilnim zločinima u obiteljskom okruženju te kada su prisutni elementi smanjene ubrojivosti i dugogodišnje ovisnosti. Sud je pri donošenju presude jasno istaknuo da smanjena ubrojivost i alkoholizam ne mogu biti opravdanje za ovakvo nasilno ponašanje, te da su kaznenopravne sankcije nužne kako bi se postigla svrha kažnjavanja i spriječilo ponavljanje sličnih djela u budućnosti.

¹⁵⁴ K-1/2021-24, str. 8.

¹⁵⁵ K-1/2021-24, str. 2.

4.4. Samoskrivljena neubrojivost

4.4.1. Kazneno djelo protiv osobne slobode

U predmetu Općinskog suda u Vinkovcima¹⁵⁶, sud je donio presudu protiv optuženika D. P. zbog kaznenog djela prijetnje¹⁵⁷. Optuženik je proglašen krivim za to što je 5. veljače 2023. godine, u alkoholiziranom stanju, uputio ozbiljne prijetnje svojoj bivšoj izvanbračnoj partnerici A. M. Nakon verbalnog sukoba u caffe baru “B.”, rekao joj je: “Ubit ću vas kao zečeve” i “Zapalit ću cijelu ovu tvoju firmu”. Također je vikao: “Gdje mi je puška, gdje mi je puška”, čime je izazvao ozbiljan strah kod oštećenice.

Tijek postupka započeo je prijavom žrtve, nakon čega su provedeni standardni procesi dokaznog postupka, uključujući ispitivanje svjedoka, toksikološke nalaze, te pregled komunikacije među uključenim osobama. Tijekom postupka, optuženik je priznao da je uputio prijetnje, no tvrdio je da ih nije imao namjeru ostvariti te da se kasnije ispričao oštećenici. Sud je utvrdio da su prijetnje bile ozbiljne i objektivno pogodne za izazivanje straha, posebno s obzirom na kontekst njihove ranije izvanbračne zajednice.

Nalaz i mišljenje vještaka nije bilo potrebno jer optuženik nije osporavao osnovne činjenice, ali je toksikološki nalaz potvrdio da je u trenutku počinjenja djela imao koncentraciju alkohola od 1,65 g/kg. Sud je zaključio da alkoholiziranost nije olakotna okolnost jer se radi o samoskrivljenoj neubrojivosti.¹⁵⁸ Dakle, optuženik je svjesno konzumirao alkohol, što je dovelo do njegove smanjene sposobnosti kontrole postupaka, ali to nije umanjilo njegovu kaznenu odgovornost jer je bio pri dovođenju u takvo stanje bio svjestan mogućih posljedica i imao ih u namjeri.

Presuda je potvrdila krivnju optuženika za kazneno djelo prijetnje te mu je izrečena kazna zatvora u trajanju od osam mjeseci, koja je zamijenjena uvjetnom osudom.¹⁵⁹ Prema toj uvjetnoj osudi, kazna se neće izvršiti ako optuženik u roku od dvije godine ne počini novo kazneno djelo.¹⁶⁰ Sud je prilikom donošenja odluke uzeo u obzir priznanje optuženika, iskreno kajanje te prethodnu neosuđivanost kao olakotne okolnosti, dok otegotnih okolnosti nije bilo. Ovaj slučaj jasno pokazuje kako sudovi ne prihvaćaju alkoholiziranost kao izgovor za prijetnje ili nasilna ponašanja. Teškoće nastaju u razlikovanju stvarnog utjecaja alkohola od

¹⁵⁶ Općinski sud u Vinkovcima, K-143/2023-8, od 26. rujna 2023.

¹⁵⁷ KZ, čl. 139., st. 3.

¹⁵⁸ KZ, čl. 25.

¹⁵⁹ K-143/2023-8, str. 2.

¹⁶⁰ K-143/2023-8, str. 2.

potencijalnog utjecaja duševne bolesti. Važno je, međutim, sagledati okolnosti u kojima je osoba konzumirala alkohol te njezinu svijest i namjeru u odnosu na posljedice počinjenih djela. Sud je ocijenio da bi bezuvjetna kazna zatvora mogla negativno utjecati na optuženika i staviti ga u kontakt s drugim počiniteljima, što bi moglo potaknuti recidivizam. Umjesto toga, primijenjena je uvjetna osuda, koja bi trebala potaknuti optuženika da se u budućnosti suzdrži od sličnog ponašanja.

4.4.2. Kazneno djelo protiv života i tijela

U predmetu Županijskog suda u Sisku¹⁶¹, sud je odlučivao o žalbi koju su podnijeli optuženik M. B. i Općinsko državno odvjetništvo u Puli protiv prvostupanjske presude Općinskog suda u Puli. Presudom od 9. prosinca 2022., optuženik M. B. proglašen je krivim za više kaznenih djela, uključujući kazneno djelo tjelesna ozljeda prema članku 117. stavku 1. i 2. Kaznenog zakona, te povredu djetetovih prava i nasilje u obitelji. Županijski sud je u svojoj presudi od 9. ožujka 2023. preinačio odluku prvostupanjskog suda, dijelom u pogledu visine kazne, te djelomično odbio žalbu optuženika.¹⁶²

Tijek postupka na prvostupanjskom sudu pokazao je da je optuženik M. B. u razdoblju od nekoliko godina kontinuirano zlostavljao svoju suprugu i dvoje maloljetne djece, što je uključivalo psihičko i fizičko nasilje. Kaznena djela počinio je pod utjecajem alkohola, što je dodatno pogoršalo njegovu sposobnost racionalnog rasuđivanja, ali i odgovornost za počinjene radnje.

Nalaz i mišljenje vještaka pokazali su da je optuženik u vrijeme počinjenja kaznenih djela bio smanjeno ubrojiv zbog dugotrajne konzumacije alkohola. Psihijatrijsko vještačenje potvrdilo je da se radilo o smanjenoj, ali ne bitno smanjenoj ubrojivosti, te da optuženik nije bio u stanju potpuno kontrolirati svoje postupke. Međutim, sud je zaključio da je smanjena ubrojivost nastala samoskrivljenim ponašanjem, jer se optuženik svjesno doveo u to stanje konzumacijom alkohola, odnosno u trenutku dovođenja u neubrojivo stanje imao je u namjeri počinjenje kaznenog djela.¹⁶³

Žalbeni postupak uključivao je žalbu optuženika i žalbu Općinskog državnog odvjetništva. Optuženik je tvrdio da je kazna previsoka, tražeći blažu sankciju, poput uvjetne kazne ili rada za opće dobro, ističući svoje priznanje krivnje, kajanje i neosuđivanost. S druge strane,

¹⁶¹ Županijski sud u Sisku, Kžzd-8/2023-9, od 09. ožujka 2023.

¹⁶² Kžzd-8/2023-9, str. 1.

¹⁶³ Kžzd-8/2023-9, str. 3.

Državno odvjetništvo je smatralo da je kazna preblaga, osobito s obzirom na težinu kaznenih djela i dugotrajno zlostavljanje maloljetne djece i supruge. Sud je prihvatio žalbu Državnog odvjetništva, djelomično preinačio kaznu i produžio neuvjetovani dio kazne.

Presuda Županijskog suda preinačila je prvostupanjsku odluku u dijelu kazne. Optuženiku je izrečena jedinstvena kazna zatvora u trajanju od dvije godine, od čega će jednu godinu provesti u zatvoru, a ostatak kazne od jedne godine bit će uvjetovan, pod uvjetom da optuženik tijekom dvogodišnjeg razdoblja provjeravanja ne počini novo kazneno djelo. Sud je također odredio sigurnosnu mjeru obveznog liječenja od alkoholizma sukladno članku 69. KZ/11, koja će trajati dok se optuženik ne rehabilitira. Ova mjera provodit će se u zatvorskoj ustanovi, a zatim u specijaliziranoj ustanovi za liječenje ovisnosti pod nadzorom probacijskog tijela.

Optuženik je tijekom suđenja priznao svoje postupke, ali je njegovo priznanje sud ocijenio kao strategiju za ublažavanje kazne, a ne iskreno kajanje. Sud je također kritizirao prvostupanjsku odluku zbog precijenjenih olakotnih okolnosti, ističući da su djeca zbog zlostavljanja morala proći psihološku terapiju. Unatoč tome što je optuženik bio prethodno neosuđivan, sud je zaključio da se težina i trajanje počinjenih djela ne mogu opravdati niti smanjiti zbog te činjenice. Sud je zaključio da se ne može blaže kazniti optuženika koji se doveo u stanje smanjene ubrojivosti konzumacijom alkohola, te je izrekao strožu djelomičnu uvjetnu kaznu. Time je postignuta ravnoteža između specijalne i opće prevencije, uzimajući u obzir potrebu za zaštitom žrtava i resocijalizacijom počinitelja. Ovaj predmet ponovno jasno pokazuje stav sudova prema smanjeno ubrojivim počiniteljima koji su se sami doveli u takvo stanje.

4.5. Vještačenje

Vještačenje u kaznenim postupcima koristi se kada je potrebno pribaviti nalaz i mišljenje stručne osobe za utvrđivanje ili ocjenu relevantnih činjenica u postupku.¹⁶⁴ Tijelo koje vodi postupak izdaje pisani nalog u kojem se navode činjenice koje treba utvrditi vještačenjem i imenuje stručnjaka ili ustanovu koja će ga provesti.¹⁶⁵ Ako za potrebnu vrstu vještačenja postoji stručna ustanova ili državno tijelo, u pravilu će se povjeravati njima. Takva ustanova ili tijelo će onda odrediti jednog ili više vještaka koji će obaviti vještačenje. Također, ako za određenu vrstu vještačenja postoje stalni sudski vještaci, u pravilu će se određivati oni.¹⁶⁶

Ako se u tijeku kaznenog postupka pojavi sumnja da je isključena ili smanjena ubrojivost okrivljenika, uz koju se veže ocjena opasnosti počinitela, da je okrivljenik zbog ovisnosti o alkoholu ili drogi počinio kazneno djelo ili da je raspravno nesposoban sud će odrediti psihijatrijsko vještačenje, a ZKP prema okolnostima slučaja predviđa i zadržavanje u psihijatrijskoj ustanovi radi obavljanja vještačenja.¹⁶⁷

Vještak psihijatar pred sudom iznosi medicinske i psihološke karakteristike ispitanika kako bi omogućio pravnu kvalifikaciju na temelju načela slobodne ocjene dokaza. To uključuje ocjenu neubrojivosti ili stupnja ubrojivosti, opasnost koju ispitanik može predstavljati za društvo, te sposobnost za sudjelovanje u raspravi.¹⁶⁸

Psihijatrijski vještak procjenjuje biopsihološku i normativnu osnovu ubrojivosti. Biopsihološka osnova uključuje postojanje duševne bolesti, privremeni duševni poremećaj ili nedovoljan duševni razvitak, dok normativna osnova obuhvaća sposobnost osobe da razumije značenje svojih postupaka ili da upravlja vlastitom voljom. Vještak je dužan pažljivo proučiti sudski spis, medicinsku dokumentaciju, osobno pregledati okrivljenika i prikupiti dodatne nalaze potrebne za stručnu procjenu. Svojim nalazom i mišljenjem odgovara na pitanja koja je postavio sud, pružajući sudu potrebne informacije kako bi mogao donijeti odluku o ubrojivosti.¹⁶⁹

¹⁶⁴ ZKP, čl.308.

¹⁶⁵ ZKP, čl.309.

¹⁶⁶ ZKP, čl. 309, st. 2., st. 3., st. 4.

¹⁶⁷ ZKP, čl.325., st.1., st.2.

¹⁶⁸ Sačić, P., Psihijatrijska vještačenja u kaznenom postupku. *Pravnik*, vol. 43, br. 87, 2009., str. 59.

¹⁶⁹ Goreta, M., *Koncept smanjene ubrojivosti u supranacionalnom kaznenom pravu*, Psihijatrijska bolnica Vrapče, Zagreb, 2007.

Ovisno o potrebama slučaja, uz vještake psihijatre nastupaju kao suradnici i psiholozi, primjerice prilikom procjene ličnosti ili intelektualnih sposobnosti, pa i neurolozi kad je potrebna prognoza i terapija neke bolesti relevantne s forenzičko psihijatrijskog gledišta.¹⁷⁰

Vještak psihijatar mora utvrditi kakav psihički poremećaj osoba ima te procijeniti njegove afektivne, kognitivne, bihevioralne i voljne karakteristike. Konačnu odluku o ubrojivosti donosi sud na temelju načela slobodne ocjene dokaza, jer iako vještak može pružiti stručno mišljenje, njegova je uloga samo savjetodavna. Glavni cilj psihijatrijskog vještačenja je pomoći sudu da što objektivnije i stručnije utvrdi relevantne činjenice. Vještak ne donosi pravne odluke, već samo pruža stručni okvir unutar kojeg sud donosi konačnu presudu o odgovornosti okrivljenika i njegovoj sposobnosti da razumije svoje postupke ili upravlja njima.¹⁷¹

Iz analiziranih slučajeva iz prakse uočavamo da često sudovi nemaju dovoljno informacija o specifičnostima duševnih smetnji, što može utjecati na donošenje ispravnih odluka. Vještak psihijatar igra ključnu ulogu u ovom procesu, jer njegovo mišljenje može značajno utjecati na sudsku odluku o prisilnom smještaju ili liječenju na slobodi. Dužan je s jednakom pažnjom utvrđivati činjenice koje terete osobu i one koje joj idu u prilog.¹⁷² Kvalitetna procjena stručnjaka je od velikog značaja jer može omogućiti bolje razumijevanje slučaja i donošenje pravednijih odluka.

¹⁷⁰ Goreta, M., Institucionalna vještačenja i timska suradnja, Psihijatrijska vještačenja, Zbirka ekspertiza, Knjiga prva: kazneno pravo, Zagreb, 2004., str. 713.

¹⁷¹ *Ibid.*

¹⁷² Sačić, P., Psihijatrijska vještačenja u kaznenom postupku. *Pravnik*, vol. 43, br. 87, 2009., str. 61.

5. Zaključak

Institut ubrojivosti i njegovi različiti oblici – neubrojivost, smanjena ubrojivost, bitno smanjena ubrojivost i samoskrivljena neubrojivost – igraju ključnu ulogu u odlučivanju o odgovornosti počinitelja kaznenih djela. Analiza osam stvarnih kaznenih predmeta iz hrvatske sudske prakse pokazuje složenost primjene zakonskih odredbi u slučajevima osoba s duševnim smetnjama. Sudovi u takvim slučajevima imaju zadaću donesu pravedne odluke koje istodobno štite društvo i prava počinitelja. Ističe se potreba za koordinacijom pravosuđa i zdravstvenih institucija kako bi se osigurala adekvatna skrb za osobe s duševnim smetnjama i veća zaštita potencijalnih žrtava. Svaki slučaj, neovisno o stupnju ubrojivosti počinitelja, ukazuje na potrebu za multidisciplinarnim pristupom, gdje sudovi moraju uzeti u obzir ne samo pravne činjenice, već i psihijatrijske nalaze. Samo kroz takav pristup i stalno unapređenje zakonodavstva možemo postići sustav koji ne samo da štiti društvo, već i dostojanstvo, prava i zdravlje osoba s duševnim smetnjama.¹⁷³

Slučajevi u kojima su sudovi suočeni s osobama koje imaju kombinirane duševne poremećaje i ovisnosti najbolje pokazuju složenost i potrebu za stručnim mišljenjem vještaka. Jedan od glavnih izazova koji se pojavljuje u praksi jest pitanje prihvaćanja i razumijevanja nalaza psihijatrijskih vještaka od strane sudova. Svrha vještačenja je pomoći sudu da objektivno i stručno procijeni relevantne činjenice te sudske odluke ne smiju biti neujednačene u tumačenju tih nalaza. Kao važan aspekt poboljšanja sustava, potrebno je raditi na boljoj edukaciji svih sudionika u kaznenim postupcima, sudaca, državnih odvjetnika, odvjetnika i vještaka psihijatara, kako bi se osigurala dosljedna i kvalitetna primjena zakona.

Potrebna je i kontinuirana nadogradnja zakonskih okvira. Jedan od prijedloga za poboljšanje svakako je uvođenje strožih rokova u vezi s početkom prisilnog smještaja i liječenja osoba koje su sudskom odlukom određene kao opasne za okolinu. Trenutni sustav nerijetko može dovesti do čekanja na smještaj, što može ugroziti sigurnost zajednice i zdravlje oboljelih.¹⁷⁴ Za smanjenje rizika od ponavljanja kaznenih djela, korisno bi bilo i uspostaviti redovite procjene učinkovitosti terapije i obvezne rehabilitacijske programe kao uvjet za eventualno puštanje na slobodu.

¹⁷³ Maršavelski, A.; Roksandić Vidlička, S.; Turković, K., Pravni položaj počinitelja s duševnim smetnjama prema novom Kaznenom zakonu, u: V. Kongres pravnika u zdravstvu s međunarodnim sudjelovanjem, Udruga pravnika u zdravstvu, Varaždin, 2012., str. 231.

¹⁷⁴ Garašić, J.; Goreta, M.; Grđan, K.; Grozdanić, V.; Roksandić Vidlička, S.; Škorić, M.; Tripalo, D.; Veselić I., Komentar Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Rijeka, 2015.

Značajan napredak u pravnom statusu nebrojivih osoba, donijelo je usvajanje ZZODS-a 2014. godine, čiji je glavni cilj postalo njihovo liječenje i rehabilitacija, a ne kazneno gonjenje. Među najvažnijim novinama je i mogućnost psihijatrijskog liječenja na slobodi, umjesto prisilnog smještaja u ustanovu, čime je poboljšán položaj osoba s duševnim smetnjama u kaznenom postupku. Takva nova mogućnost dio je tendencije deinstitucionalizacije i treba joj dati prednost kod nebrojivih ocjena, ukoliko se ocijeni da je to dovoljno za otklanjanje opasnosti od ponovnog počinjenja težeg kaznenog djela.

Zaključno, sudovi pretežito donose odluke koje nisu samo fokusirane na kažnjavanje, već i na osiguranje dugoročne sigurnosti kroz prisilni smještaj i psihijatrijski tretman. Prema tome, nužno je jačanje resursa, kako kadrovskih, tako i prostornih, posebno u institucijama koje pružaju prisilno psihijatrijsko liječenje. Jedan od najvećih izazova u postupanju prema osobama s duševnim smetnjama jest problem neadekvatnih smještajnih uvjeta u psihijatrijskim ustanovama, gdje često dolazi do zadržavanja pacijenata u neprimjerenim uvjetima ili predugog boravka bez sustavne kontrole.¹⁷⁵ Sporost sustava i neadekvatna kontrola procesa liječenja dodatno doprinose produljenju stigme o opasnosti tih osoba za društvo, što se pokazalo velikom preprekom u njihovoj reintegraciji. Izvještaj pučke pravobraniteljice za 2022. godinu potvrđuje problem nedostatka kvalificiranih psihijatara i loših uvjeta za pružanje psihijatrijske skrbi. Naglašava da je dostupnost zdravstvenih djelatnika u zatvorskom sustavu ograničena te da dio zdravstvenih usluga obavljaju nedovoljno kvalificirani djelatnici, poput pravosudnih policajaca koji dijele terapiju kada nema dovoljno medicinskog osoblja. Osim toga, primijećeno je da su smještajni uvjeti često neadekvatni, što dodatno utječe na kvalitetu liječenja i uvjete u kojima se pruža skrb.¹⁷⁶

Zakonodavac je zacrtao visoke standarde, ali bez njihove pravilne primjene i kontrole, oni mogu ostati samo na papiru. Zaključno, poboljšanje položaja osoba s duševnim smetnjama unutar kaznenopravnog sustava zahtijeva sustavne promjene na nekoliko razina. Potrebno je poticanje društvene svijesti o važnosti poštovanja prava tih osoba, kontinuirana edukacija stručnjaka koji sudjeluju te njihova međusobna suradnja, povećanje kapaciteta u zatvorskom sustavu za provođenje obveznog psihijatrijskog liječenja te osiguranje boljih uvjeta u psihijatrijskim ustanovama. Samo kroz sveobuhvatan pristup koji uključuje pravnu,

¹⁷⁵ Grozdanić, V.; Rittossa, D., Prava osoba s duševnim smetnjama u psihijatrijskim ustanovama u Republici Hrvatskoj – empirijska analiza, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 38, br. 3, 2017., str. 949.

¹⁷⁶ Izvješće pučke pravobraniteljice, Analiza stanja ljudskih prava i jednakosti u Hrvatskoj, 2022, dostupno na: <https://www.ombudsman.hr/hr/zatvorski-sustav-3/> (30. rujna 2024.)

medicinsku i društvenu dimenziju, može se postići sustav koji će osigurati pravdu, zaštitu društva i dostojanstven tretman osoba s duševnim smetnjama.

6. Literatura

Članci

1. Bernat, A., „Iskustva iz prakse - Osobe s duševnim smetnjama pod skrbništvom i socijalni rizici kojima su izloženi postupkom lišenja poslovne sposobnosti“, *Ljetopis socijalnog rada*, Vol. 13, br. 2, 2006., stručni rad, str. 371.-381.
2. Bojanić, I.; Mrčela, M., Konceptija krivnje u novom kaznenom zakonu, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 19, br. 2, 2012., str. 389.-407.
3. Burić, Z.; Tripalo, D., Položaj neubrojivih počinitelja protupravnih djela u kontekstu novog hrvatskog kaznenog zakonodavstva, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 19, br. 2, 2012., str. 501.-531.
4. Čatipović, I.; Grubišić, A.; Kerin, K., Teorijsko-istraživački osvrt na osobe s duševnim smetnjama u kaznenopravnom aspektu, *Pravnik*, vol. 44, br. 89, 2010., str. 53.-66.
5. Goreta, M., „Kritički osvrt na primjenu Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama u forenzičkoj psihijatriji“, *Psihijatrijska bolnica Vrapče, Medicinska naklada, Zagreb, 2000.*, str. 265.-272.
6. Grozdanić, V., „Opasnost duševno abnormalnog delinkventa“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, Rijeka*, vol. 13, br. 1, 1992., str. 77.-97.
7. Grozdanić, V.; Rittossa, D., Prava osoba s duševnim smetnjama u psihijatrijskim ustanovama u Republici Hrvatskoj – empirijska analiza, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 38, br. 3, 2017., str. 947.–981.
8. Grozdanić, V.; Tripalo, D., Novosti u Zakonu o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 20, br. 2, 2013., str. 637.–656.
9. Kozarić-Kovačić, D.; Grubišić-Ilić, M.; Grozdanić, V., *Forenzička psihijatrija, Medicinska naklada, Zagreb, 2005.*, str. 27.-29.
10. Maršavelski, A.; Roksandić Vidlička, S.; Turković, K., Pravni položaj počinitelja s duševnim smetnjama prema novom Kaznenom zakonu, u: *V. Kongres pravnika u zdravstvu s međunarodnim sudjelovanjem, Udruga pravnika u zdravstvu, Varaždin, 2012.*, str. 225.-232.
11. Martinović, I., Pojam ubrojivosti u kaznenopravnoj teoriji, zakonodavstvu i praksi, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 38, br. 3, 1991., str. 1187.-1204.
12. Mihoci, I., Samoskrivljena neubrojivost kao dvoaktno zbivanje, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 17, br. 2, 2010., str. 893-906.
13. Sačić, P., Psihijatrijska vještačenja u kaznenom postupku. *Pravnik*, vol. 43, br. 87, 2009., str. 59.-73.

14. Silver, E.; Cirincione, C.; Steadman, H. J., Demythologizing Inaccurate the Insanity Defense, *Law and Human Behavior*, vol. 18, br. 1, 1994., str. 63.-70.
15. Srdoč, E.; Škorić, M., Pravni položaj nebrojivih počinitelja protupravnih djela u Republici Hrvatskoj, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, vol. 52, br. 4, 2015., str. 933.-953.
16. Tripalo, D., Nebrojivi počinitelji protupravnih djela u kaznenom pravu i sudskoj praksi Republike Hrvatske, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 38, br. 3, 2017., str. 1205.-1221.
17. Tripalo, D., Problemi u kaznenom postupku protiv osoba s duševnim smetnjama, *Aktualna pitanja kaznenog zakonodavstva*, Inženjerski biro, Zagreb, 2006., str. 1.-17.
18. Vitacco, M. J.; Malesky Jr., L. A.; Erickson, S.; Leslie, W.; Croysdale, A.; Bloechl, A., Measuring Attitudes toward the Insanity Defense in Venirepersons: Refining the IDA-R in the Evaluation of Juror Bias, *International Journal of Forensic Mental Health*, vol. 8, br. 1, 2009., str. 62.-70.

Internetski članci

1. Čikeš, T., Ubrojivost u kaznenom pravu kao sastojak krivnje kroz sudsku praksu, 2021., dostupno na: <https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/ubrojivost-u-kaznenom-pravu-ka0-sastojak-krivnje-kroz-sudsku-praksu-48122> (5. rujna 2024.).
2. Pravobranitelj za osobe s invaliditetom, Kako govoriti o mentalnom zdravlju u medijima: kratak uvod za novinare, dostupno na: <https://posi.hr/kako-govoriti-o-mentalnom-zdravlju-u-medijima-kratak-uvod-za-novinare/> (10. rujna 2024.).
3. Hare, R., Psychopathy and Antisocial Personality Disorder: A Case of Diagnostic Confusion, *Psychiatric Times*, dostupno: <https://www.psychiatrictimes.com/view/psychopat-hy-and-antisocial-personality-disorder-case-diagnostic-confusion> (8. rujna 2024.)
4. Izvješće pučke pravobraniteljice, Analiza stanja ljudskih prava i jednakosti u Hrvatskoj, 2022, dostupno na: <https://www.ombudsman.hr/hr/zatvorski-sustav-3/> (30. rujna 2024.)

Internetske stranice

1. IUS-INFO, dostupno na: <https://www.iusinfo.hr/>

Knjige

1. Bačić, F., Kazneno pravo, Opći dio, Informator, Zagreb, 1998.
2. Bojanić, I.; Novoselec, P., Opći dio kaznenog prava, 4. izmijenjeno izdanje, Pravni fakultet, Zagreb, 2013.
3. Cvitanović, L.; Derenčinović, D.; Horvatić, Ž., Kazneno pravo – Opći dio 2, Pravni fakultet, 2017.

4. Derenčinović, D.; Getoš, A., Uvod u kriminologiju s osnovama kaznenog prava, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2008.
5. Đurđević, Z., Pravni položaj počinitelja kaznenih djela s duševnim smetnjama, Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu, Zagreb, 2018.
6. Garašić, J.; Goreta, M.; Grđan, K.; Grozdanić, V.; Roksandić Vidlička, S.; Škorić, M.; Tripalo, D.; Veselić I., Komentar Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Rijeka, 2015.
7. Goreta, M., Koncept smanjene ubrojivosti u supranacionalnom kaznenom pravu, Psihijatrijska bolnica Vrapče, Zagreb, 2007.
8. Goreta, M., Institucionalna vještačenja i timska suradnja, Psihijatrijska vještačenja, Zbirka ekspertiza, Knjiga prva: kazneno pravo, Zagreb, 2004.
9. Horvatić, Ž.; Novoselec, P., Kazneno pravo: opći dio, Zagreb, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 1999.
10. Krapac, D., Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori hrvatskog kaznenog postupnog prava, Narodne novine, Zagreb, 2008.
11. Novoselec, P., Opći dio kaznenog prava, Pravni fakultet sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2009.
12. Pavišić, B.; Grozdanić, V.; Veić, P., Komentar kaznenog zakona, Narodne novine, Zagreb, 2007.
13. Zlatarić, B., Krivični zakon u praktičnoj primjeni, Opći dio. Svezak 1, Opseg 1, Narodne novine, 1956., str. 38.

Pravni propisi

1. Kazneni zakon, Narodne novine br. 110/1997, 27/1998, 50/2000, 129/2000, 84/2005, 51/2001, 111/2003, 190/2003, 105/2004, 71/2006, 110/2007, 152/2008, 57/2011, 77/2011, 125/2011, 143/2012.
2. Kazneni zakon, Narodne novine br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22, 114/23, 36/24.
3. Osnovni krivični zakon Republike Hrvatske, Narodne novine br. 31/93, 35/93, 108/95, 16/96, 28/96.
4. UN-ova Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 6/07, 5/08.
5. Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, Narodne novine br. 111/2003.

6. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku, Narodne novine br. 058/2002.
7. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku, Narodne novine br. 056/2013.
8. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku, Narodne novine br. 143/2012.
9. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Narodne novine br. 079/2002.
10. Zakon o kaznenom postupku, Narodne novine br. 110/1997, 27/1998, 58/1999, 112/1999, 58/2002, 143/2002, 178/2004, 115/2006, 152/2008, 76/2009, 80/2011, 143/2012.
11. Zakon o kaznenom postupku, Narodne novine br. 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, 130/20, 80/22, 36/24.
12. Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Narodne novine br. 111/97, 27/1998, 128/1999, 79/2002, 76/2014.
13. Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Narodne novine br. 76/14.

Radovi

1. Ćorić, M., Kaznenopravna odgovornost osoba s duševnim smetnjama, Završni rad, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, 2021., str. 1.-20.
2. Globan, K., Stavovi prema neubrojivim počiniteljima kaznenih djela i mentalno oboljelim osobama, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija, 2020., str. 1.-105.
3. Rudan, B., Psihijatrijski bolesnici kao počinioci kaznenih djela, Završni rad, Sveučilište u Dubrovniku, 2018., str. 1.-44.

Sudska praksa

1. Općinski kazneni sud u Zagrebu, K-872/2020-140, od 11. ožujka 2024.
2. Općinski sud u Osijeku, K-201/2023-17, od 15. svibnja 2023.
3. Općinski sud u Osijeku, K-746/2023-11, od 22. prosinca 2023.
4. Općinski sud u Vinkovcima, K-143/2023-8, od 26. rujna 2023.
5. Općinski sud u Zlataru, K-216/2022-38, od 02. svibnja 2023.
6. VSRH, I Kž-310/1999-3

7. VSRH, I Kž-514/01-7
8. VSRH, I-Kž 545/15-4
9. VSRH, I-Kž 848/05-3
10. VSRH, II-KŽ 115/10-3
11. Županijski sud u Osijeku, Kž-470/2023-4, od 27. listopada 2023.
12. Županijski sud u Sisku, K-1/2021-24, od 23. ožujka 2021.
13. Županijski sud u Sisku, Kžzd-8/2023-9, od 09. ožujka 2023.